

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií

Bakalářská práce

Natálie Rejková

**Obraz člověka s mentálním postižením v současném polském
dramatu**

The image of a person with intellectual disabilities in contemporary Polish
drama

Praha 2022

Vedoucí práce: Mgr. Michala Benešová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Suveretu dne 5. srpna 2022

Natálie Rejková

*Děkuji Mgr. Michale Benešové, Ph.D. za vedení práce, souhlas s tímto tématem, odborné připomínky a pomoc s překladem.
Děkuji mé mamince za poskytnutí ergoterapeutického vhledu do této tematiky, děkuji všem mým známým z oblasti speciální pedagogiky za konzultace a trpělivost.
Děkuji Adrianně Arlukowicz za podporu během psaní práce a za hodiny strávené nad překladem Debila.*

Klíčová slova (česky)

disability studies; zdravotní postižení; mentální postižení; porucha autistického spektra; drama

Klíčová slova (anglicky):

disability studies; disability; disorder of intellectual development; autism spectrum disorder; play

Abstrakt (česky)

*Práce se bude zabývat srovnáním obrazu vnitřního světa postav s mentálním postižením a přístupem okolí k těmto lidem v současných polských dramatech, a to primárně na příkladu textu *Debil Maliny Prześlugi*, který bude později srovnán s *Helverovou nocí* Ingmara Villqista. Autorka se zaměří na analýzu přístupu společnosti k lidem s mentálním postižením, jak jej zmíněná dramata reflektují, i na jeho případnou proměnu v čase. Pozornost bude věnována také zobrazení opožděného vývoje jedince s mentálním postižením v těchto dramatech (na příkladu řeči, řešení sociálních situací, např. konfliktů, chápání okolního světa).*

Abstract (in English):

*The main aim of this thesis is to compare the image of the inner world of characters with mental disabilities and the attitude of the society towards these people in contemporary Polish plays, primarily on the example of the text *Debil by Malina Prześluga*, which will later be compared with *Helverova noc* by Ingmar Villqist. The author will focus on the analysis of society's approach to people with mental disabilities, as the aforementioned dramas reflect it, as well as on eventual transformation over time. Attention will also be paid to the depiction of the delayed development of a mentally challenged individual in these plays (for example, speech, solving social situations, e.g. conflicts, understanding the surrounding world).*

OBSAH

PŘEDMLUVA

ÚVOD.....	7
-----------	---

PRVNÍ ČÁST

1. Osoba se zdravotním postižením.....	8
1. 1 Definice pojmů zdraví, vada, postižení a znevýhodnění.....	8
1. 2 Pojmová problematika a inkluzivnost jazyka.....	9
1. 3 Problematika socializace u osob se zdravotním postižením.....	10
1. 3. 1 Problematika socializace.....	10
1. 3. 2 Norma, normalita a stigma.....	10
1. 3. 3 Přístupy společnosti k osobám se zdravotním postižením.....	11
1. 3. 4 Socializace osob se zdravotním postižením.....	11
1. 4 Osoba s mentálním postižením.....	12
1. 4. 1 Definice pojmu mentální postižení.....	12
1. 4. 2 Projevy mentálního postižení.....	13
1. 4. 3 Mentální postižení jako postižení kombinované.....	14
1. 5 Poruchy autistického spektra.....	14
1. 6 Mentální postižení a poruchy autistického spektra.....	16

DRUHÁ ČÁST

2. Literatura a osoby se zdravotním postižením.....	17
2. 1 Literatura a osoby se zdravotním postižením dříve.....	17
2. 2 Literatura a osoby se zdravotním postižením dnes.....	18
2. 3 Disability studies.....	18
3. Téma zdravotního postižení v polské literatuře.....	19
3. 1 Kdo to je Kuba?.....	20
3. 2 Realistické aspekty.....	20
3. 3 Nerealistické aspekty.....	21
3. 4 Rodina osoby se zdravotním postižením.....	21
3. 5 Zdravotní postižení a společnost.....	22
3. 6 Literární motivy.....	24
3. 6. 1 Kuba a Kubuś Puchatek.....	24
3. 6. 2 Dobro a zlo.....	25
3. 6. 3 Polévka.....	25
3. 6. 4 Sprostá slova – zacpat uši!.....	26
3. 6. 5 Kritika společnosti.....	26
3. 7 Přijetí díla.....	27
4. Srovnání.....	29

ZÁVĚR.....	32
------------	----

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	33
---	----

SEZNAM PŘÍLOH.....	38
--------------------	----

PŘÍLOHA Č. 1: DEBIL.....	39
--------------------------	----

PŘEDMLUVA

Na úvod bych ráda adresovala potencionální výtku, která je však relevantní. Týká se otázky, zda by o problematice zdravotního postižení měly psát osoby, které zdravotně postižené nejsou.

Během psaní práce jsem narazila na texty psané osobami, které se v tematice zdravotního postižení příliš dobře neorientovaly, což se na jejich recenzích, člancích a publikacích projevilo. Já osobně jsem zdravá, přesto jsem přesvědčena, že se nacházím v pozici o této tematice psát, neboť jsem byla díky celoživotní dobrovolnické činnosti mé babičky a profesi mé maminky zapojena do prostředí osob se zdravotním postižením skutečně po celý život. To mě také inspirovalo ke studiu speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, spolupráci s Jedličkovým ústavem a dobrovolnictví v neziskových organizacích. Při uvádění příkladů v práci tedy často vycházím z vlastních zkušeností, za více teoretické poznatky zas vděčím mému druhému studijnímu zaměření.

Jsem toho názoru, že bez zapojení zdravých (avšak dané problematiky dostatečně znalých) osob by skutečná emancipace osob se zdravotním postižením nemusela dojít svého cíle, navíc pohled osoby bez zdravotního postižení na tuto tematiku může být také přínosný, ukazovat nové perspektivy a upozorňovat na oblasti, ve kterých zatím ještě ke skutečnému zrovnoprávnění těchto osob nedošlo.

ÚVOD

Předložená bakalářská práce s názvem *Obraz člověka s mentálním postižením v současném polském dramatu* se zaměřuje na téma zdravotního postižení, které se v posledních letech objevuje v literatuře stále častěji – a to sice pod vlivem sociálního modelu zdravotního postižení. Přestože se textů zabývajících se touto problematikou objevuje v posledních letech více, ještě stále nemají osoby se zdravotním postižením dostatečné zastoupení v literatuře. V práci jsem se rozhodla zaměřit na texty, které nejsou psány osobami se zdravotním postižením, ale těmi, kteří na situaci nahlízejí „z venku“, čímž jsem chtěla alespoň částečně přiblížit pohled širší veřejnosti na toto téma a poukázat na předsudky a přístupy společnosti, které později analyzované texty kritizují.

Práce je rozdělena na dvě části. V té první se věnuji teoretickému vyhranění pojmu zdravotního postižení a přístupu společnosti k osobám se zdravotním postižením. Blíže pak představuji oblast mentálního postižení a poruch autistického spektra z důvodu, že v následující části práce se podrobněji věnuji dramátům, ve kterých vystupují postavy právě s těmito diagnózami.

V druhé části práce je objasněna interpretační metoda disability studies a její východiska. Dále je představena současná situace polské literatury ve vztahu k tématu zdravotního postižení, na což navazuje podrobnější rozbor dramatu *Debil* Maliny Prześlugy z hlediska disability studies. Drama je později porovnáno s textem Ingmara Villqista *Helverova noc*, kde se – stejně jako v dramatu *Debil* – objevuje hlavní postava se zdravotním postižením.

Téma práce jsem si zvolila kvůli jeho nedostatečnému zmapování (o čemž svědčí mj. mylné představy, které se promítají také do literárních děl, jak je představeno ve druhé části práce) i osobního zájmu o toto téma. Proto jsem v rámci této práce přeložila drama Maliny Prześlugi *Debil*, které je součástí přílohy; divadelní hra *Helverova noc* již existuje v českém překladu Jiřího Vondráčka.

1. OSOBA SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

1.1 Definice pojmů zdraví, vada, postižení a znevýhodnění

Tato bakalářská práce se bude zabývat světem tak, jak ho vidí osoby se zdravotním postižením. Přestože se s lidmi s různými druhy zdravotního postižení nemusíme na denní bázi setkávat, tvoří přibližně 11% populace¹ (z toho 2% osoby s těžkým handicapem).² Ve společnosti stále ještě panují obecná přesvědčení, že jsou osoby se zdravotním postižením osobami nemocnými. Tak tomu ovšem není. Dříve se sice pojmem zdraví rozuměla absence nemoci³, dnes se však převážně řídíme definicí World Health Organization (WHO), která zdraví definuje jako *stav úplné tělesné, psychické a sociální pohody – a ne pouze nepřítomnosti nemoci či vady*⁴. Omezení zdraví má dopady osobní i sociální, pokud se však zdravotní znevýhodnění podaří optimálně korigovat tak, že daná osoba po kompenzaci nikterak nestrádá fyzicky, psychicky a ani sociálně, nejedná se o osobu nemocnou.

V souvislosti s tematikou zdraví se často objevují pojmy vada, postižení a znevýhodnění. Tyto pojmy můžeme rozlišit pomocí jejich definic dle WHO takto: vada⁵ (impairment) je *narušením či abnormalitou psychologické, fyziologické nebo anatomické struktury anebo funkce*.⁶ Postižení (disability) je omezení či ztráta (z důvodu vady) schopností vykonávat činnost způsobem nebo v rozsahu, který je u lidských bytostí považován za normální.⁷ Znevýhodnění (handicap) je pro daného jedince nevýhodou vyplývající až z vady a postižení, která ho omezuje nebo mu znemožňuje plnění role, která je normální (v závislosti na věku, pohlaví a sociálních i kulturních faktorech) pro daného jedince.⁸ Handicap tedy vzniká až ve společenském kontextu.

¹ Tento počet je ovšem z důvodu celosvětové neproveditelnosti výzkumu pouze předpokládaný, a tak je celkový odhadovaný počet osob se zdravotním znevýhodněním vyšší 11%.

² V České republice žije zhruba 300 tisíc osob s nějakou formou mentálního postižení (z toho se u zhruba 60 tisíc objevuje těžké mentální postižení).

– SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 49-50.

³ NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 14.

⁴ Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity. Constitution of the World Health Organization. WHO | World Health Organization [online]. Copyright © [cit. 07.04.2022]. Dostupné z: <https://www.who.int/about/governance/constitution>

⁵ Tento pojem mohou zastupovat také termíny porucha anebo defekt.

– SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 26.

⁶ [vlastní překlad] Původní znění: An impairment is any loss or abnormality of psychological, physiological, or anatomical structure or function.

kol. *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*. Geneva: World Health Organization, 1980. (4. dotisk 1993) s. 27.

⁷ [vlastní překlad] Původní znění: A disability is any restriction or lack (resulting from an impairment) of ability to perform an activity in the manner or within the range considered normal for a human being.

– Tamtéž, s. 28.

⁸ [vlastní překlad] Původní znění: A handicap is a disadvantage for a given individual, resulting from an impairment or a disability, that limits or prevents the fulfilment of a role that is normal (depending on age, sex, and social and cultural factors) for that individual.

– Tamtéž, s. 29.

Všechny tyto termíny si můžeme představit v závislostním řetězci. Na jeho počátku stojí vada, která sama o sobě nemusí nutně znamenat znevýhodnění dané osoby (pokud je dobře, dostatečně a včas kompenzována), avšak v jistých případech ho zapříčinit může. Pokud se tedy nepodaří vadu optimálně vynahradiť či minimalizovat, dochází k postižení. I postižení může být v některých případech eliminováno, jindy se však stává příčinou zdravotního znevýhodnění, které zasahuje do osobního i společenského života dané osoby.⁹

1.2 Pojmová problematika a inkluzivnost jazyka

Téma inkluzivnosti jazyka se v dnešní době objevuje čím dál častěji, např. ve spojitosti s tvorbou genderově-neutrálního jazyka. Jazyková inkluze se ovšem týká také terminologie v oblasti speciální pedagogiky. Byť se původně jednalo o striktně lékařské termíny, tyto pojmy musí být poměrně často obměňovány, neboť postupně nabývají pejorativního významu a jsou používány jako vulgarismy. Nejčastěji se tato problematika týká názvů diagnóz spojených se sníženým intelektem.¹⁰

*V současnosti by byl výraz mrzák zcela nepřijatelný, podobně jako dříve běžné označení crippled v angličtině. Výraz invalida, který [...] znamená vlastně bezcenný, [...] se u nás udržoval jako oficiální označení [...] do r. 1989.*¹¹

Tyto výrazy později přestaly být důstojné, a proto jejich používání coby označení pro osoby se zdravotním znevýhodněním zcela nepřijatelné. Proto se dnes při tvorbě nové terminologie kloníme k tzv. *people first* přístupu, tedy zdůraznění, že jsme všichni v první řadě lidmi; každý máme jistá specifika – a u některých osob je jedním z těchto specifíků zdravotní postižení.¹² Člověka nedefinuje jedna jeho vlastnost,¹³ a proto není vhodné používat termín *postižená osoba*, ale *osoba s postižením*.¹⁴ Pokud nebudeme dbát o přesné vyjadřování, tato slova začnou sloužit k sociálnímu vyloučení.

Polský jazykovědec Jerzy Bralczyk uvedl v rozhovoru pro noviny *Gazeta Wyborcza*, že jazyk by nás měl spojovat – a ne dělit. Dále rozvedl myšlenku, že bychom se při hledání nové terminologie pro osoby se zdravotním postižením měli vydat zcela jiným směrem, tj. nezaměřovat se na defekty, ale vyzdvihovat pozitiva.¹⁵

⁹ – Tamtéž, s. 30.

¹⁰ VOTAVA, J. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. s. 11-12.

Dříve byly rozlišovány pouze 3 stupně mentálního postižení. Osoba s lehkým mentálním postižením se označovala jako *idiot*, se středním *imbecil* a s lehkým *debil*. Tyto výrazy jsou dnes již nepřijatelné a považované za vulgarismy.

– SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky*. 6. vyd. Praha: SPN, 1986.

¹¹ VOTAVA, J. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. s. 11.

¹² Tamtéž, s. 12.

¹³ Jiná situace ovšem nastává, pokud takový výraz použije sama o sobě právě osoba s daným znevýhodněním – zpravidla za účelem humoru či jako formu autoironie, např. blog *Smart Ass Cripple* – dostupný pod odkazem: <http://smartasscripple.blogspot.com>

¹⁴ Při chybném užívání terminologie může vzniknout mylná představa, že je jedinec pasivní nešťastnou loutkou v zajetí zdravotní vady.

– ZDRODOWSKA, M. *Między aktywizmem a akademią. Studia nad niepełnosprawnością*. In: *Teksty drugie*. 2016, 5, s. 384-403. Dostupné z: http://rcin.org.pl/Content/62963/WA248_82836_P-1-2524_zdrowska-miedzy_o.pdf

Mnoho osob se zdravotní vadu přijalo defekt za součást sebe – a kdyby mohli, neměnili by. Můžeme to vidět např. na komunitě Neslyšících, kdy mnoho osob se sluchovým postižením odmítá kochleární implantát. Operace by je vyloučila z jejich komunity a přišli by o svět takový, jak ho znají.

¹⁵ Prof. Bralczyk tłumaczy, jak mówić, żeby nie wykluczać. *Gazeta Wyborcza* [online]. Copyright © [cit. 07.04.2022]. Dostupné z: <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7.35635.26411694.prof-bralczyk-tlumaczy-jak-mowic-zeby-nie-wykluczac.html>

*Současný pohled na člověka s postižením ale nehodnotí jeho vady a omezení, naopak se zaměřuje na pozitivní a zachované schopnosti a možnosti. [...] Zajímá nás především to, jak lze potenciál takového člověka maximálně využít nejenom k jeho osobnímu rozvoji, ale i ke zvýšení jeho participace ve společnosti.*¹⁶

1.3 Problematika socializace u osob se zdravotním postižením

1.3.1 Problematika socializace

*Nutnou podmínkou sociálního života je, že všichni jeho účastníci sdílejí jednotný soubor normativních očekávání, přičemž normy jsou zachovány částečně díky svému zakotvení.*¹⁷

Spokojený sociální život je jednou z podmínek zdraví. Pro osoby se zdravotním postižením je nicméně často právě socializace nejproblematičtější částí jejich handicapu. Okolí může na danou vadu reagovat nevhodně, protože je to pro ni cosi neobvyklého, abnormálního.⁸

1.3.2 Norma, normalita a stigma

*Hranice mezi normou a abnormalitou představuje jakési kontinuum.*¹⁹

Abychom mohli pochopit komplexitu zdravotního postižení, musíme si uvědomit, co v dnešní společnosti považujeme za normální.²⁰ To, co přijímáme za normu, vychází z našeho prostředí – můžeme tedy říci, že problém netkví v jedinci, ale ve společnosti či kultuře. Existuje mnoho kritérií i úhlů pohledu, a proto nemůžeme vytyčit žádnou jasnou hranici. Pokud se nám podaří jistý jev číselně vyjádřit, můžeme stanovit průměr, od kterého je již možné vypočítat odchylku. Takto zjistíme statickou normu, kterou zobrazuje Gaussova křivka, např. při rozkladu hodnot IQ v populaci.²¹

Za pomoci odchylek od středu Gaussovy křivky můžeme určit stupeň mentálního postižení. Jedná se o odklon větší než 2 díly od normy, tedy zhruba 30 bodů IQ – mentální postižení začíná u 70 bodů, naopak hodnoty nad 130 bodů se týkají pouze extrémně nadaných jedinců. Avšak za mnohem vhodnější je dnes považováno individuální pojetí normy, kdy je měřítkem člověk sám sobě.²²

Ne vždy je norma ideální a inkluzivní – může být příčinou např. sociálního vyloučení a předsudků vůči osobám odlišného etnika, odlišného náboženského vyznání nebo osobám se zdravotním postižením.²³ Norma je vždy závislá na kontextu a odráží názory majoritní společnosti. Pokud by bylo zvykem neudržovat při komunikaci oční kontakt, opak by působil

¹⁶ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 153.

¹⁷ GOFFMAN, E. *Stigma*. 1. vyd. Praha: SLON, 2003. s. 146.

¹⁸ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 29.

¹⁹ LUDÍKOVÁ, L. Teorie kombinovaných vad. In: LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. s. 7.

²⁰ DAVIS, L. J. *Enforcing Normalcy*. London: Verso, 1995. s. 23.

²¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 19-20.

²² SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 24, 116.

²³ Odmítnutí okolím má na osobu se zdravotním znevýhodněním nepříznivý vliv a mnohdy zasahuje do jejího postavení ve společnosti i chápání vlastní osoby, čímž ztěžuje její sebepřijetí. Sociální vyloučení může vést k sebepoškození nebo izolaci.

poněkud zvláště. Téměř všichni, kdo stojí mimo normu, se setkají s jistými potížemi v oblasti socializace.²⁴

1.3.3 Přístupy společnosti k osobám se zdravotním postižením

S abnormalitami se váží nejrozmanitější myty, které jsou způsobeny především nedostatkem informací a sklonem k stereotypizaci. Osoby se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním jsou často svým okolím litovány, odsuzovány, obávány; mohou se ze strany svého okolí setkat s odporem, nepříjemnými a zvidavými pohledy a nevhodnými otázkami. Často bývají považovány za neschopné, nesamostatné, méněcenné a bez plnohodnotného a sexuálního života.²⁵ Na druhé straně se můžeme potkat také s neopodstatněným heroizujícím stereotypem, osoby se zdravotním znevýhodněním bývají občas uctívány nebo obklopeny lidmi se spasitelským komplexem. Dalším předsudkem – zvláště u závažnějších forem handicapu, kombinovaného postižení či postižení mentálního – bývá považování osoby se zdravotním znevýhodněním za věčně „velké dítě“.²⁶

*Z tohoto důvodu budou osoby s handicapem vždy vytvářet v každé lidské populaci různě strukturovanou minoritu, jejíž vztah s většinovou společností bude charakterizovat permanentní hledání a řešení.*²⁷

Obtížná a komplikovaná situace nastává také v samotné rodině osoby se zdravotním znevýhodněním. Kromě náročného procesu akceptace zdravotního postižení dítěte dochází i k vlivu názorů a přístupů společnosti. Rodina může dítě odmítnout, klást na něj nerealistické nároky nebo vůči němu zaujmout přehnaně ochranný postoj; to vše může zapříčinit nepříznivý psychický vývoj dítěte i jeho představu o sobě samém.²⁸

1.3.4 Socializace osob se zdravotním postižením

Socializace je nesmírně důležitá pro každou lidskou bytost – díky ní se rozvíjíme a utváříme. Člověk touží po prostředí lidí, se kterými může svůj život sdílet. Tento instinkt je pro nás natolik přirozený a důležitý, že ho Jiří Jankovský, filosof, psycholog a vysokoškolský pedagog, srovnává s termínem „druhá dědičnost“.²⁹

Proces sociálního začlenění minorit do společnosti můžeme rozdělit na 4 fáze – a to sice na integraci, adaptaci, utilitu a inferioritu. Integrací je rozuměno celkové přijetí jedince se zdravotním postižením společností mezi sebe, čímž dojde ke splynutí a zániku sociálního vyloučení. K adaptaci dochází, když je jedinec schopný přizpůsobit se většinové společnosti – adaptace je možná i u závažnějších podob zdravotního postižení, vyžaduje ovšem vůli a ochotu osoby s handicapem uzpůsobit se; nutná je taktéž alespoň částečná samostatnost daného člověka. Osoby, které přes veškerou snahu nemohou být soběstačné, spadají do kategorie utility. Inferiorita je opakem integrace – jde tedy o sociální vyčlenění a segregaci. Do této

²⁴ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016.; VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999.; LUDÍKOVÁ, L. *Teorie kombinovaných vad*. In: LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005.; JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2003.

²⁵ Celkově tedy můžeme říci, že se k odlišnosti vážou negativní předsudky (vyplývající z neznáma, které způsobuje strach). – SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 29-30.

²⁶ VINCI. Největší předsudek je ten, že lidé s mentálním postižením jsou velké děti. *SPOLEČNĚ*. 2018, 2, s. 37-38. Dostupné z: <https://www.smp.cz/casopis-spolecne>

²⁷ Tamtéž, s. 22.

²⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 102-106.

²⁹ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2003. s. 78.

skupiny spadají lidé, kteří jsou zcela nesamostatní, vyžadují neustálý dohled a jsou plně odkázáni na pomoc druhé osoby³⁰; nedochází k žádnému tvoření vztahů se společností.³¹

1. 4 Osoba s mentálním postižením

*Patrně žádný jiný druh handicapu nečiní člověka v běžné populaci tak zvláštním a odlišným jako právě mentální postižení.*³²

Představit si svět očima osoby s mentálním postižením je extrémně obtížné, neboť toto znevýhodnění není jednoduše simulovatelné jako např. postižení smyslová.³³

1.4.1 Definice pojmu mentální postižení

Osoba s mentálním postižením je osobou s vývojovou poruchou intelektu. Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN)³⁴ letos uvedla svou v pořadí již jedenáctou revizi³⁵, která přináší do psychopedické³⁶ oblasti mnohé inovace – lékařský termín *mental retardation* označuje jako nevhodný a nahrazuje ho názvem *disorder of intellectual development*³⁷, kterým se rozumí omezení v oblasti intelektových funkcí a adaptivního behaviorálního chování.

Musíme také rozlišit vývojovou poruchu intelektu a demenci.³⁸ Demence je získaná a pozorujeme u ní úbytek již nabytých intelektových a psychických funkcí – proto k ní může dojít nejdříve po 2. roce života.³⁹ V jistých případech se tedy týkat i dětí, nejčastěji však postihuje osoby ve stádiu senia. Oproti tomu je mentální retardace vrozená nebo získaná v období zhruba do prvního roku života.⁴⁰

Oficiální překlad 11. revize MKN do českého jazyka zatím ještě nebyl zveřejněn, první kompletní verze by měla být zpřístupněna v září tohoto roku. Při tvorbě nových termínů bude upřednostňován jazyk klinické praxe.⁴¹ Předpokládaný překlad termínu *disorder of intellectual development* by měl znít *poruchy vývoje intelektu*, dalšími možnostmi jsou *vývojová porucha intelektových funkcí*, *porucha vývoje rozumových schopností* aj.⁴²

1.4.2 Projevy mentálního postižení

³⁰ Toto se týká např. osob s hlubokým mentálním postižením.

³¹ NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 18-20.

³² SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 111.

³³ Tamtéž.

³⁴ V anglickém originále *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*.

³⁵ Tato revize vstoupila v platnost 1. 1. 2022, byla však navržena již v roce 2019.

– 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-11) - ÚZIS ČR. Úvod - ÚZIS ČR [online]. Copyright © [cit. 10.04.2022]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11>

³⁶ Psychopedie (z řec. *psyché* – duše; a *paideia* – výchova) je speciálně pedagogická disciplína zabývající se člověkem s mentálním postižením, jeho výchovou, vzděláním a rozvojem.

– ČERNÁ, M. *Česká psychopedie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. s. 9.

³⁷ Je důležité neplést si tento termín s pojmem *Intellectual Disability*, který již vyjadřuje jistý následek vady. Oproti tomu termín *Disorder of Intellectual Development* označuje výhradně zdravotní stav.

– ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics online]. Copyright © [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fcd%2fentity%2f605267007>

³⁸ Tamtéž.

³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 137.

⁴⁰ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 113.

⁴¹ 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-11) - ÚZIS ČR. Úvod - ÚZIS ČR [online]. Copyright © [cit. 10.04.2022]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11>

⁴² BARTOŇOVÁ, M. *Mentální postižení a PAS 2*. 1. vyd. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2019. s. 16.

Mentální postižení je vrozené a trvalé⁴³ snížení celkové úrovně rozumových schopností, kapacity paměti a schopnosti učit se⁴⁴, což se projevuje zhoršenou orientací a obtížemi v oblasti socializace. Hranice mentálního postižení byla stanovena na 70 bodech IQ, tedy 2 odchylkách od normy.⁴⁵ Tato hodnota by měla odpovídat mentálním věku zhruba 9-12 let.⁴⁶

U osob s mentálním postižením se objevuje celá řada velmi specifických znaků jejich osobnosti v důsledku poškození neuropsychického vývoje. Problém s orientací časovou, prostorovou i osobní⁴⁷ a udržení pozornosti způsobuje vnímání, které je zpomalené a omezené. S těmito nelehkostmi se pojí také obtíž se sluchovou diferenciací, která je příčinou opožděného vývoje řeči a poněkud špatně srozumitelné artikulace. Aktivní slovní zásoba je velmi chudá a omezuje se především na zájmena (díky nim není zapotřebí znát většinu slov); adjektiva, slovesa a spojky používají pouze sporadicky. Problémy nastávají taktéž v oblasti gramatiky.⁴⁸

*Při poznávání předmětů považují za stejné úplně jiné předměty.*⁴⁹

Své okolí se nesnaží prozkoumávat do hloubky, nepátrají po podstatě věcí (jak fungují, z čeho všeho se skládají, ...). Značné obtíže se objevují při hledání konkrétních objektů – mj. proto, že nedokáží vyhodnotit, co je důležité, a zaměřit se na smyslově méně výrazné aspekty daného předmětu. S tím souvisí také snížená úroveň myšlení (především abstraktního) a kritičnosti, což se projevuje např. neschopností rozeznat pravdivé informace od nepravdivých.⁵⁰ Toto je také jednou z příčin vysoké úrovně sugestibility osob s mentálním postižením.⁵¹ Kvůli této ovlivnitelnosti a spontánní povaze⁵² se stávají snadným terčem, v jistých případech mohou být zmanipulováni k trestným činům. Podle vymezení kriminálních subkultur Netika z roku 1997 je jedním z delikventních typů mentálně insuficientní (neboli nedostačivý) typ, jehož kriminální činnost může být popsána jako primitivní a přímočará, jedná se zpravidla o činy násilnické či sexuální povahy. Tento typ bezděčně přejímá názory druhých, a proto je snazší ho uvědomit; ve věznicích se jedná o nejpočetnější skupinu (zhruba 40%).⁵³

Osoby s mentálním postižením mají rády stereotypní činnosti, např. jednoduchou manuální práci. Obtíže však nastávají při uplatňování již osvojených postupů v odlišných kontextech. Jejich nízká potřeba stimulace, rigidita, mechanické osvojování pravidel, neschopnost propojit teorii s praxí a zobecňovat může způsobit, že zaujmou pasivní postoj ke světu, kterému příliš nerozumí⁵⁴ (tzn. mohou předstírat, že nepříjemné situace, jako placení účtů apod., nenastaly).

⁴³ Přesto je však zlepšení u mnohých osob s mentálním postižením možné.

⁴⁴ PIPEKOVÁ, J. Pedagogika osob s mentálním postižením – psychopedie. In: VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. s. 300.

⁴⁵ Podle toho, jak moc je daná hodnota odchýlena od normy, rozlišujeme stupně mentálního postižení na lehké (mild), střední (moderate), středně těžké (severe), těžké (profound) a hluboké (provisional), příp. nespecifikované (unspecified).

– ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics online]. Copyright © [cit. 12.04.2022]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentity%2f605267007>

⁴⁶ PIPEKOVÁ, J. Pedagogika osob s mentálním postižením – psychopedie. In: VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. s. 297.

⁴⁷ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 119.

⁴⁸ PIPEKOVÁ, J. Pedagogika osob s mentálním postižením – psychopedie. In: VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. s. 304.

⁴⁹ Tamtéž, s. 300.

⁵⁰ Tamtéž, s. 304.

⁵¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 151.

⁵² SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 120.

⁵³ FISHER, S. ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2014. s. 33, 185-186

⁵⁴ PIPEKOVÁ, J. Pedagogika osob s mentálním postižením – psychopedie. In: VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. s. 298, 301-303.

Pro osoby s mentálním postižením je nesnadné rozeznávat emoce⁵⁵ a orientovat se v nich. Je pro ně typická zvýšená dráždivost, nepřiměřené afektivní reakce (např. euforie, apatie) a problém se sebeovládáním. Náročné je pro ně také sebehodnocení, protože mají sami o sobě velmi nerealistické představy.⁵⁶

1.4.3 Mentální postižení jako postižení kombinované

Mentální postižení velmi často vystupuje spolu s dalšími znevýhodněními či jako součást nejrůznějších syndromů, např. Downův syndrom, Angelmanův syndrom, syndrom Prader-Willi, Rettův syndrom, syndrom Cri-du-Chat.⁵⁷ Pokud se mentální postižení nevyskytuje u dané osoby samostatně, mluvíme o vícenásobném postižení a nazýváme ho postižením kombinovaným (multiple disability). V kontextu psychopedie se nejčastěji vyskytuje u těžkého mentálního defektu,⁵⁸ kdy bývá doprovázeno mutismem, příp. velmi omezenou slovní zásobou.⁵⁹ V kombinaci s jinými vadami se mentální postižení stává tím nejzávažnějším znevýhodněním. Čím je mentální postižení závažnější, tím více přidružených poruch se u dané osoby bude pravděpodobně vyskytovat.⁶⁰ Osoba s kombinovanými vadami vyžaduje extrémně individuální a specifický přístup, neboť se u sdružených vad postižení nesčítá, ale násobí.⁶¹

1. 5 Poruchy autistického spektra

*Poruchy autistického spektra (PAS) jsou charakterizovány narušením sociálních interakcí, komunikace a stereotypními, opakujícími se vzorci chování, zájmů a aktivit.*⁶²

Autismus⁶³ je pervazivní vývojové neurologické onemocnění, které je vrozené. Je nutné ho odlišit od schizofrenie⁶⁴ či jiných psychotických chorob,⁶⁵ přestože mají společné znaky.⁶⁶ Znamky autismu se mohou začít projevovat již od jednoho roku; okolo 5 let dochází k regresí, tj. stagnaci či výraznému úbytku již osvojených dovedností. Dítě náhle přestává komunikovat verbálně i neverbálně. Neukazuje na předměty, nesleduje pohyb jiných osob, nenavazuje oční kontakt a odmítá hry i jiné sociální interakce. Z důvodu, že se dítě nezajímá o tváře, hlasy ani

⁵⁵ Nejsložitější jsou pro ně tzv. vyšší emoce, např. svědomí.

⁵⁶ Tamtéž, s. 303.

⁵⁷ ČERNÁ, M. *Česká psychopedie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. s. 89, 91-92.

Pojit se může také s logopedickými vadami, epilepsií, somatopedickým postižením a postižením zrakovým či sluchovým, příp. oběma.

– KOZÁKOVÁ, Z. Problematika kombinovaných vad z pohledu psychopedie. In: LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. s. 38, 41-42, 46-49.

⁵⁸ Z hlediska úrovně inteligence hovoříme zhruba o pásmu pod 35 bodů IQ.

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 148-149.

⁶⁰ KOZÁKOVÁ, Z. Problematika kombinovaných vad z pohledu psychopedie. In: LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. s. 36.

⁶¹ KANTOR, J. Modely interakce mezi učitelem a žákem s kombinovaným postižením. In: *Speciální pedagogika*. 2016, 26, 2. s. 105-121.

⁶² Jedná se o tzv. autistickou triádu.

– DUDOVÁ, I. MOHAPLOVÁ, M. Poruchy autistického spektra – 1. díl. In: *Psychiatr. praxi*. 2017. 18, 2. s. 75. Dostupné z: https://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-201702-0006_Poruchy_autistickeho_spektra_8211_1_dil.php

⁶³ Z řec. *autos* = sám.

– Autismus | Dětský klíč Šumperk, o.p.s.. Poskytování sociálních služeb osobám s kombinovaným postižením | Dětský klíč Šumperk, o.p.s. [online]. Copyright © Copyright [cit. 15.04.2022]. Dostupné z: <http://www.detskyklic.cz/o-nas/autismus>

⁶⁴ Autismus se oproti schizofrenii začíná projevovat již před 3. rokem života.

⁶⁵ Rozdíl mezi mentálním postižením a duševním onemocněním vysvětluje podrobně brožura SPMP – nejedná se o nemoc, stav je trvalý a neměnný, je zasažen intelekt. Podrobný rozbor rozdílů zde: https://www.spmper.cz/sites/default/files/2022-02/rozdil_MP_DO.pdf

⁶⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 160.

své vrstevníky a nereaguje na své jméno ani příkazy, může dojít k podezření, že dítě trpí sluchovým handicapem.⁶⁷

Mezi další výrazné rysy patří minimální mimika, neopětování úsměvu a sporadická gestikulace.⁶⁸ Pro osoby s poruchou autistického spektra je obtížné rozumět emocím druhých osob a sdílet s nimi jejich pocity, např. radost. Atypický je jejich vztah k matce, který je velmi neosobní a poněkud odtažitý;⁶⁹ vazba na matku je však přitom stále nejvřelejším a nejfunkčnějším vztahem v porovnání s těmi vůči ostatním osobám (zcela cizím, ale i např. sourozencům).⁷⁰ Nezáměr o okolí a nepochopení interpersonálních vztahů a různorodých situací způsobuje, že mají problém zapadnout do v podstatě jakéhokoli kolektivu během celého života. Nejsou schopni vytvořit si k druhé osobě emocionální vztah či přijmout jejich emoce vůči vlastní osobě (vůbec si totiž neuvědomují, že ostatní lidé něco cítí⁷¹). Stejně tak nerozumí jejich motivacím a příčinám jejich chování. Také si nedovedou uvědomit důsledky svého jednání a nejsou schopni realisticky vyhodnocovat stupeň nebezpečí.⁷² Většina těchto osob zůstává celoživotně závislá na své rodině či instituci.

Jejich řečový projev je velmi specifický. Typická je echolálie,⁷³ s oblibou opakují dokola stále ty samé fráze – řeč ovšem většinou nevyužívají ke komunikaci. Problémy také nastávají s osvojením gramatického systému jazyka (např. pochopení zájmen⁷⁴) a větým slovosledem, komolí a vynechávají slova.⁷⁵ Jako děti vůbec nežvatlají a rovnou začínají repetitivně odříkávat zpaměti úryvky textů. Pokud se neučí číst, nerozumí obsahu. Nesprávně kladou přízvuk.⁷⁶

Děti s poruchou autistického spektra nejsou zvědavé ani spontánní. Raději si hrají s předměty denní potřeby než s hračkami. Stává se, že nejsou schopny odlišit živé od neživého – z toho vyplývá, že jejich chování vůči lidem a věcem je stejné (často dokonce upřednostňují předměty). Oproti osobám s mentálním postižením nemají zájem o ocenění okolím, proto jsou motivovány materiální odměnou.⁷⁷

Zajímavé je, že preferují smysly charakteristické pro mladší děti – především čich. Nediferencují sluchové vjemy (ani řeč). Objevuje se u nich specifická citlivost – jsou zpravidla hypersensitivní nebo hyposensitivní, mohou proto na podněty, které nemají rádi, reagovat neadekvátně. Jejich zrakové vjemy jsou odlišné od vjemů zdravých dětí, přibližují se spíše dětem s kortikálním poškozením zraku (CVI⁷⁸), projevují se prostorovou dezorientací,

⁶⁷ DUDOVÁ, I. MOHAPLOVÁ, M. Poruchy autistického spektra – 1. díl. In: *Psychiatr. praxi*. 2017. 18, 2. s. 75. Dostupné z: https://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-201702-0006_Poruchy_autistickeho_spektra_8211_1_dil.php

Screeningový dotazník M-CHAT-R^{TM} pro děti od 1 roku do 3 let se snaží na tuto možnost upozornit přímo v druhé otázce.

Dotazník je dostupný zde: <https://autismport.cz/testy/m-chat-r-tm/>

⁶⁸ Zhruba třetina nepoužívá komunikaci za pomoci slov jako primární.

– Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Nedokáží rozlišit blízké osoby od neznámých, dokáží pouze určit, koho již znají a koho ne – kdo zapadá do jejich rituálů a kdo ne.

– VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 161.

⁷¹ Nerozumí ani tomu, že oni samotní mohou být pro druhého důležití (obecně mají problém s chápáním vlastního „já“).

⁷² Tamtéž, s. 161-162.

⁷³ Automatické opakování slov druhé osoby bez jejich pochopení nebo komunikačního záměru.

– KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. s. 201.

⁷⁴ Především se zájmenem *já* – mohou o sobě mluvit ve 3. osobě.

⁷⁵ DUDOVÁ, I. MOHAPLOVÁ, M. Poruchy autistického spektra – 1. díl. In: *Psychiatr. praxi*. 2017. 18, 2. s. 75. Dostupné z: https://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-201702-0006_Poruchy_autistickeho_spektra_8211_1_dil.php

⁷⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 163-164.

⁷⁷ Tamtéž, s. 161, 165-166.

⁷⁸ Cortical Visual Impairment.

neschopností identifikace a hledání obrazců. Vnímání pomocí zraku je pro ně náročné, a proto někdy odmítané a nahrazované jinými smysly.⁷⁹

Jedním z nejvýraznějších rysů autismu je rigidita. Typický je zájem o pravidelné systémy, např. jízdní řády, mapy, modely vlaků. Spoustu nepříjemností může způsobit jejich netolerance vůči jakýmkoli změnám či odchýlkám od jim známých rituálů. Lpí na provádění činností ve stejném pořadí i kontextu – stejným způsobem stále dokola.⁸⁰ Vyžadují, aby se jim jejich okolí přizpůsobovalo.⁸¹ Pokud není jejich neschopnost adaptability tolerována, mohou reagovat agresí nebo sebepoškozováním stereotypního charakteru (např. štípání, kousání). Velmi rádi pohybují pořád dokola prsty (tzv. manýrování), ale mohou hýbat i větší částí těla.⁸² V oblíbenosti mají také předměty, které provádí podobné opakované pohyby, např. rádi sledují pračku, jsou pro ně vhodné nejrůznější fidget toys. Pokud dojde k odklonu od rutiny, mohou reagovat nepřiměřeně⁸³ z důvodu nízké frustrační tolerance a sebeovládání.⁸⁴

Častým problémem je sexuální chování osob s poruchou autistického spektra. Nedokáží rozlišit intimní prostor od veřejného a nevědí, jak vhodně o sexu mluvit. Masturbace je u nich častá – a to od velmi nízkého věku. Jejich sexuální zájem nemusí být upnut výhradně na osoby, stává se, že je zaujmou předměty.⁸⁵

1. 6 Mentální postižení a poruchy autistického spektra

V neojedinělém případě spolu vystupují mentální postižení i poruchy autistického spektra souběžně; u zhruba 30% osob s poruchou autistického spektra se navíc také objevuje epilepsie. Vágnerová (1999) udává, že mentální postižení postihuje 75% osob s poruchou autistického spektra, Slowík (2016) 80%.⁸⁶ V kombinaci s mentálním postižením se autismus objevuje taktéž v rámci syndromů, např. Downova či Angelmanova.⁸⁷

---

⁷⁹ Tamtéž, s. 162.

⁸⁰ Tímto způsobem se i učí. Všechny jejich dovednosti jsou tedy fixované na dané situace a kontexty, např. chlapec si zvládne zavázat tkaničky u bot, ale pouze v předsíni. Problém nastane, když se má obout ve škole.

⁸¹ DUDOVÁ, I. MOHAPLOVÁ, M. Poruchy autistického spektra – 1. díl. In: *Psychiatr. praxi*. 2017. 18, 2. s. 75. Dostupné z: https://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-201702-0006_Poruchy_autistickeho_spektra_8211_1_dil.php

⁸² Pohybově je také velmi nápadná chůze po špičkách.

– Tamtéž.

⁸³ Nemusí reagovat pouze agresivně či automutilací, ale smíchem, který nemá žádnou zjevnou příčinu. Zajímavé také je, že osoby s poruchou autistického spektra nedokáží plakat.

– VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 165-166.

⁸⁴ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016.; VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999.; DUDOVÁ, I. MOHAPLOVÁ, M. Poruchy autistického spektra – 1. díl. In: *Psychiatr. praxi*. 2017. 18, 2. s. 75. Dostupné z:

https://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-201702-0006_Poruchy_autistickeho_spektra_8211_1_dil.php

⁸⁵ Sexualita u lidí s poruchou autistického spektra - Alfabet. Alfabet - Informační portál pro pečující [online]. Copyright © 2010 [cit. 15.04.2022]. Dostupné z: <https://www.alfabet.cz/vyvojova-vada-u-ditete/sexualita-u-lidi-s-poruchou-autistickeho-spektra/>

⁸⁶ Přesné určení je u závažnějších forem mentálního postižení a autismu obtížné – jejich projevy jsou velmi podobné.

– SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 151.

⁸⁷ DUDOVÁ, I. MOHAPLOVÁ, M. Poruchy autistického spektra – 1. díl. In: *Psychiatr. praxi*. 2017. 18, 2. s. 75. Dostupné z: https://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-201702-0006_Poruchy_autistickeho_spektra_8211_1_dil.php

2. LITERATURA A OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

*V literatuře a vlastně v jakémkoliv umění nacházím hrdiny, kteří dokážou zaujmou a fascinovat právě díky svému handicapu.*⁸⁸

2.1 Literatura a osoby se zdravotním postižením dříve

Osoby s nejrozmanitějšími zdravotními abnormalitami se v literatuře objevují již od středověku a dnes je najdeme napříč všemi žánry. Při zkoumání handicapu narazíme na otázku lidských práv, hledání hranic pojmu *vada*; otevírá se nám nový pohled na výjimečnost a co to vůbec znamená být člověkem. Názory majoritní společnosti se neustále mění – od středověkých monster k přecitlivělým postavám realistické literatury, od eugenistické nenávisti minulého století k dnešní obsesi psychickým zdravím. Sledovat můžeme přesun zájmu od fyzických deformit k duševnímu zdraví a narušeným intelektovým či kognitivním funkcím.⁸⁹ V literatuře tedy najdeme pozitivní i negativní reprezentaci osob se zdravotním znevýhodněním.

Postižení vyvolává emoce, které mají vliv na naše vnímání dané osoby – ať už fiktivní nebo skutečné, živé. Tyto emoce se mohou lišit – častá bývá lítost, fascinace, strach, šok. V důsledku snahy o akceptaci všech analyzujeme sami sebe, a tak vzniká jakási *metaemoce* – pocit z toho, jak se cítíme.⁹⁰

Porovnáme-li způsob zobrazování zdravotního postižení v odlišných historických obdobích, můžeme si všimnout proměny jeho významu a vlivu dějinných událostí na výskyt této tematiky a přístupu k ní⁹¹. Dříve tělesná vada často reprezentovala negativní vlastnosti dané postavy.⁹² Fyzická indispozice se tedy stávala prostředkem narace, dílo se však již nezaměřovalo na osobu se zdravotním postižením jako na člověka. Zdravotní postižení fungovalo pouze jako metafora, nástroj, poukazovala na univerzální problémy – a ne aspekty života jedince s handicapem.⁹³

⁸⁸ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 22.

⁸⁹ BARKER, C., MURRAY, S. Introduction: On Reading Disability in Literature. In: BARKER, C., MURRAY, S. *The Cambridge Companion to Literature and Disability*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 1-2.

⁹⁰ CHEYNE, R. *Disability, Literature, Genre*. 1. vyd. Liverpool: Liverpool University Press, 2019. s. 1.

⁹¹ Např. v poválečném období, kdy se zdravotní znevýhodnění přiblížilo normalitě, vidíme tuto realitu reflektovanou mj. v básnické sbírce Ludvíka Kundery *Záznamy a promluvy*, kde se objevuje invalidismus jako něco zcela běžného.

⁹² Můžeme to vidět na příkladu *Bílé velryby* Hermana Melvilla – konkrétně na postavě kapitána Achaba, jehož noha je znakem jeho posedlosti, která ho nakonec dovede až k vlastní záhubě.

– BARKER, C., MURRAY, S. Introduction: On Reading Disability in Literature. In: BARKER, C., MURRAY, S. *The Cambridge Companion to Literature and Disability*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 2.

⁹³ From Richard III to Captain Ahab: what literature reveals about how we treat disabilities | Disability | The Guardian. [online]. Copyright © [cit. 18.04.2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/books/2018/jan/12/disability-literature-point-of-view>

2.2 Literatura a osoby se zdravotním postižením dnes

Dnešní literární scéna je vůči této neprivilegované části společnosti zatím nejvstřícnější a nejméně pochoplivá – a to především v Evropě a Severní Americe. Tématu zdravotního postižení pomohl mj. rozmach memoárové literatury, který je od konce minulého století stále populární a dává příležitost promluvit těm, kteří by k tomu za odlišných okolností neměli příležitost. Kromě nich můžeme také najít svědectví jejich nejbližších, tj. většinou rodičů, příp. i sourozenců. Přesto jsou lidé se zdravotním znevýhodněním stále stereotypizováni, přístup k nim není přirozený – ať už jde o heroizující postoje nebo odsouzení, odpor či lítost, chování společnosti vůči zdravým osobám je odlišné. Zdravotní postižení není primárně vnímáno jako přitažlivý a přínosný či užitečný jev.⁹⁴

2.3 Disability studies

Po hnutí etnickém, třídním a genderovém se začíná objevovat téma zdravotního postižení jako předmět akademického zkoumání, tedy jako téma společensky důležité a hodnotné.⁹⁵ Teorie feministické, genderové i etnické mají s disability studies společný zájem *tělo*, jeho zvláštnosti, významy a metafory. Všechny ukazují, že tělo se za jistých podmínek může stát identitou.⁹⁶

Disability studies odmítají medicínský model zdravotního postižení (tzv. medicinizaci), který pohlíží na osoby s postižením jako na pacienty, na někoho vadného.⁹⁷ Proto je v dnešní době preferován příklon k modelu sociálnímu, který je inkluzivnější.⁹⁸

Literatura zabývající se tematikou zdravotního postižení umožňuje nahlédnout na společnost, kulturu i jazyk z nové perspektivy⁹⁹. Jako konkrétní příklady této nové perspektivy uvádí Magdalena Zdrodowska *ableismus*,¹⁰⁰ *inspiration porn*¹⁰¹ a *narrative prosthesis*¹⁰².

⁹⁴ Tím se odlišuje např. od odlišnosti etnické.

– MURRAY, S. The Ambiguities of Inclusion: Disability in Contemporary Literature. In: BARKER, C., MURRAY, S. *The Cambridge Companion to Literature and Disability*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 90-91.

⁹⁵ DAVIS, L. J. *Enforcing Normalcy*. London: Verso, 1995. s. 23-24.

⁹⁶ GARLAND-THOMSON, R. Integrating Disability, Transforming Feminist Theory. In: *NWSA Journal*. 2002, 14, 3, s. 1-32. – Dostupné z: https://www.english.upenn.edu/sites/www.english.upenn.edu/files/Garland-Thomson_Rosemarie_Disability-Feminist-Theory.pdf

⁹⁷ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 28.

⁹⁸ ZDRODOWSKA, M. Między aktywizmem a akademią. Studia nad niepełnosprawnością. In: *Teksty drugie*. 2016, 5, s. 384-403. Dostupné z: http://rcin.org.pl/Content/62963/WA248_82836_P-I-2524_zdrodowska-miedzy_o.pdf

⁹⁹ Např. co to znamená *být zdravý*.

– Tamtéž.

¹⁰⁰ Ableismus (odvozeno od anglického *ability*) můžeme chápat jako diskriminaci na základě zdravotního postižení.

– Tamtéž.

¹⁰¹ Tímto slovním spojením autora textu naráží na TED talk *I'm not your inspiration, thank you very much* komičky a novinářky Stelly Young, která během svého vystupu upozorňuje na nevhodné přístupy společnosti k jedincům se zdravotním postižením – jako příklad uvádí lítost, heroizaci v kombinaci se zneschopňováním a také fascinaci a touhu po inspiraci, které vedou k objektivizaci dané osoby (užitím výrazu *porn* odkazuje na zneužití někoho ve vlastní prospěch). Samotné postižení není důkazem statečnosti nebo výjimečnosti. Video je dostupné pod tímto odkazem: <https://www.youtube.com/watch?v=8K9Gg164Bsw>

¹⁰² Jedná se o již zmíněné hodnocení literární postavy skrze zdravotní postižení, při čemž dochází k zjednodušování a stereotypizování – a tím také zániku komplexnosti a věrohodnosti postavy.

– ZDRODOWSKA, M. Między aktywizmem a akademią. Studia nad niepełnosprawnością. In: *Teksty drugie*. 2016, 5, s. 384-403. Dostupné z: http://rcin.org.pl/Content/62963/WA248_82836_P-I-2524_zdrodowska-miedzy_o.pdf

3. TÉMA ZDRAVOTNÍHO POSTIŽENÍ V POLSKÉ LITERATUŘE

Téma zdravotního postižení není v polské literatuře novinkou, můžeme si ho všimnout např. již v povídce *Katarynka* pozitivistického autora Bolesława Pruse. Ve 20. století začalo knih s tematikou života se zdravotním postižením přibývat, např. *Dziwczynka spoza szyby* Jadwigi Ruth-Charlewské, zajímavá je také kniha pro mládež¹⁰³ s autobiografickými prvky o vztahu matky a dítěte se zdravotním postižením *Wichura a trzciny* Ireny Krzywické, kterou částečně doplňuje *Diabelski młyn*¹⁰⁴ jejího syna Andrzeje Krzywického.

Za zmínku stojí také povídka *Dodo*¹⁰⁵ Bruna Schulze, kde se osoba s mentálním postižením objevuje v roli tichého pozorovatele. Schulz popisuje vztah společnosti k osobě se zdravotním postižením, který se za 85 let téměř nezměnil. Pasivita Doda je způsobena sociálním vyloučením¹⁰⁶ – jeho okolí ho odsuzuje a ignoruje. Nežije s lidmi, ale vedle nich; Schulz píše, že Dodo „dozrál k smrti bez obsahu“. Podobně jako v níže rozebíraných textech se jeho dny skládají z monotónnosti, z opakujících se rutin, a zcela chybí životní milníky, které by souvisely se studiem, zaměstnáním či vztahy s okolím – jeho život je jaksi „neživý“ a kontrastuje v něm stárnoucí tělo s intelektovými schopnostmi na úrovni dítěte. Povídka je zajímavá, neboť ukazuje, že i přes svou odlišnost Dodo potřebuje to, co každý člověk – porozumění a akceptaci.

V současné literatuře najdeme biografie i autobiografie (např. *Życie po skoku* od Marisze Rokického), populárně-naučné publikace (např. *Wymiary niepełnosprawności* od Marcina Pawła Paneka), reportáže (např. *12 oddechów na minutę* od Janusze Świtaje), ale i zajímavé příklady prozaických textů, např. *Ławka pod kasztanem* od Ryszarda Sadaje.

Pro výše uvedené příklady je téma zdravotního postižení klíčové, najdeme ale také mnoho knih, kde vystupuje okrajově¹⁰⁷. Neboť ve společnosti stále přetrvává mnoho nepravdivých stereotypů, existují texty, do který se tyto mylné představy promítly, např. v románu *Mimo wszystko* Agnieszky Moniky Polak si optimistická protagonistka hrdinsky poradí s jakoukoli nepřízní osudu; *Niepełni* Pawła Pollaka mohou v jistých místech působit až urážlivě¹⁰⁸; kontroverzní volbu a návrat do minulost podnikla Sylwie Chutnik ve své knize *Dzidzia*, kde se rozhodla použít zdravotní postižení jako metaforu.

Pro přiblížení tematiky zdravotního postižení v současném polském dramatu jsem vybrala drama *Debil*¹⁰⁹ Maliny Prześluga, které je k tomuto účelu vhodné z důvodu, že tematiku zkoumá z úhlu pohledu osoby se zdravotním postižením, kritizuje nevhodné přístupy

¹⁰³ Mnoho současných výzkumů v oblasti polské literatury se zabývá právě literaturou s tematikou zdravotního postižení pro děti (příp. mládež), o tom svědčí mj. výzkum Alicje Fidowicz.

¹⁰⁴ Autobiografie spadá již do literatury 21. století.

¹⁰⁵ Povídka se nachází ve sbírce *Sanatorium Pod Klepsydrą*, která je v polštině celá volně dostupná pod tímto odkazem: <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/schulz-sanatorium-pod-klepsydra.pdf>

¹⁰⁶ Dodo je vzděláván soukromě a společnost od něj nic neočekává, chová se vůči němu shovívavě a celkově odlišně.

¹⁰⁷ Např. v knize pro mládež *Dane wrażliwe* Ewy Nowak je ústředním tématem lhaní, na pozadí se však objevuje také zdravotní postižení dospělého člena rodiny.

¹⁰⁸ Už jen samotný název knihy asociuje cosi chybějícího – autor měl pravděpodobně na mysli nenaplnění životních cílů protagonistů se zdravotním postižením, výraz *niepełni* však může být chápán také jako narážka na neplnohodnotnost života osob se zdravotním postižením, což je velmi nepravdivý (a bohužel stále přetrvávající) stereotyp.

Zdravotní postižení je v knize zobrazováno jako barikáda, překážka ke šťastnému životu. Hlavní postavy jsou svým zdravotním postižením definovány, takže už nezbyl prostor pro jejich osobnost, názory a volby. Vztah postav, který je hlavní dějovou zápletkou příběhu, připomíná naivitou a citovou jednoduchostí spíše „chození“ středoškoláků než vážnou známost dospělých lidí (nutno podotknout, že ani u jednoho z protagonistů se neobjevuje mentální postižení).

¹⁰⁹ Celé drama je v polštině volně dostupné pod tímto odkazem: <http://www.gnd.art.pl/wp-content/uploads/2020/03/DEBIL-Malina-Przesluga.pdf>

společnosti k osobám se zdravotním postižením a otevírá mnoho diskuzních témat. V dramatu postupně poznáváme Kubu, osobu se zdravotním postižením, jehož frustrace z neustálých ústrků a posměšků přeroste v touhu vše změnit a ovládnout svět.

Cílem následujícího rozboru je analýza zdravotního postižení v sociálním kontextu za využití přístupu disability studies.¹¹⁰ Drama nebude interpretováno z hlediska politiky, teatrologie, problematiky těla či sociální třídy, přestože se tato hlediska také nabízejí.

3. 1 Kdo to je Kuba?

Dramatem *Debil* nás provádí Kuba, 40letý pán žijící se svými rodiči. Autorka hry se snaží představit svět očima právě tohoto člověka, byť se dnes už spíše odkláníme od někdejší představy, že osoby s poruchou autistického spektra mají „vlastní svět“. Jejich vnímání je ovšem nepopíratelně v mnohých ohledech specifické – už jen z důvodu odlišné neuroanatomie. Kromě poruchy autistického spektra si u Kubu můžeme povšimnout také snížených intelektových schopností a jistých přidružených vad, např. logopedických.

3. 2 Realistické aspekty

Přestože jsou mnohé projevy Kubu shodné s projevy skutečných osob s poruchou autistického spektra, cílem dramatu není realisticky zobrazit osobu se zdravotním postižením, ale upozornit na stále přetrvávající předsudky vůči těmto osobám a jejich ostrakizaci.

Jedním z nejvýraznějších rysů autismu, který se u Kubu objevuje, je velmi specifické logické uvažování, které se vyznačuje svou šablonovitostí, rigiditou, vázáním na kontext a neschopností adaptace. Proto je pro tyto osoby v životě důležitá jasná struktura a opakující se rituály, které by neměly být porušovány¹¹¹ – pokud totiž porušeny jsou, znamená to pro danou osobu ztrátu pevné půdy pod nohama. Takovouto stresovou a nesrozumitelnou situaci osoby s poruchou autistického spektra nejčastěji řeší útokem nebo útekem, což může vést až k psychickému zhroucení či úplnému uzavření se do sebe.¹¹² U Kubu se dále projevuje schopnost zapamatovat si dokonce i útržky dialogů, emoční labilita, nízká frustrační tolerance, neschopnost rozeznat skutečné a zdánlivé nebezpečí a problém se sebeovládáním.

Postava Kubu se vyznačuje hned několika logopedickými vadami. Zřejmě nejvýraznější z nich je balbuties, porucha spadající do kategorie narušení fluence řeči. Tato porucha je obtížně vymezitelná a definovatelná, protože může mít mnoho příčin.¹¹³ Následující poruchou je pravděpodobně dyslalie, porucha artikulace, mohlo by se však také jednat o vadu fonemického sluchu. V praxi se tato vada projevuje občasným vynecháním začátečního písmena či slabiky – a pokud by se jednalo o celkové vynechávání dané hlásky, mluvili bychom o mogilalii.¹¹⁴ Ovšem z důvodu omezeného počtu příkladů je náročné toto stanovit s naprostou

¹¹⁰ SCHALK, S. Critical Disability Studies as Methodology. In: *Lateral*. 2017, 6, 1. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/2d17/b48a12960023b74ee3cdf8588dd2da319637.pdf>

¹¹¹ Výrazné je také propojení slova či slovního spojení s určitou činností nebo situací, čímž vznikne rituál. Kuba např. před očekáváním polévky zvolá: *Máma připravuje večeři!*, na což mu jeho otec vždy odpovídá: *ano.*; Ukázky z dramatu *Debil* jsou vlastního překladu; celý text dramatu je k nalezení v příloze.

¹¹² Autism and catastrophising. National Autistic Society [online]. Copyright © [cit. 22.06.2022]. Dostupné z: <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/professional-practice/autism-catastrophising>

¹¹³ KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. s. 153.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 99, 104.

jistotou. Příkladem dyslálie může být zkomolení slova *dobří* na *dobší*; balbuties i dyslálie si můžeme povšimnout např. zde: *Táta, de tou tou tou tramvaj?*

Osoby s poruchou autistického spektra mívají v oblíbě jisté zvuky či slova, která jsou pro ně libozvučná, a proto je často opakují; v případě Kuby jde např. o slovní spojení *pohoda jahoda*.

Co se týče jazykové stránky, objevují se zde občas komplikovanější¹¹⁵, knižní či krkolonné výrazy, např. *střevíce*; Kuba občas používá špatně utvořené výrazy (např. *začnul, sšel*) a má problém se slovosledem.

3. 3 Nerealistické aspekty

Přestože se v divadelní hře *Debil* objevuje mnoho věrohodných znaků zdravotního postižení, najdeme zde i několik smyšlených. Zřejmě nejvíce zavádějící je abstraktní myšlení Kuby. Nepřesné či neměřitelné údaje jsou pro osoby s poruchou autistického spektra velmi náročně pochopitelné. Abstraktní myšlení souvisí se schopností plánování budoucnosti – a tedy i časovou orientací. Osoby s poruchou autistického spektra jsou schopny vyjádřit touhu či přání (např. *chci auto, chci kamarádky, chci jít domů*), ale pravděpodobně by nedovedly zformulovat Kubovu „touhu změnit celý svět“.

Vysoce nepravděpodobné je Kubovo tvoření vtipů. Osoby s poruchou autistického spektra nerozumí nadsázce či metaforám, vždy se vyjadřují přímě a pravdomluvně. Jediným možným vysvětlením by bylo, že byl Kubovi vtip již dříve vysvětlen, takže nyní ho po někom pouze opakuje.

Poměrně nerealistické je také Kubovo chápání tzv. vyšších emocí, např. soucitu. Dokonce i pro osoby s Aspergerovým syndromem bývá náročné rozlišovat jiné emoce než radost a smutek.

3. 4 Rodina osoby se zdravotním postižením

*Situace rodiny s postiženým členem je velmi nestandardní prakticky ve všech ohledech a pro všechny členy.*¹¹⁶ Rodina se dostává do extrémně zátěžové, stresující a neobvyklé pozice, kdy musí přehodnotit své hodnoty i priority, což způsobuje krizi, během které rodina postupně přijímá novou realitu – toto období provází tzv. *coping proces*, který se skládá ze tří fází – a to sice: fáze šoku a popření, fáze akceptace a vyrovnání se s problémem a fáze smíření a realismu.¹¹⁷

Téma rodiny osoby se zdravotním postižením bývá občas opomíjeno či upozadováno, drama *Debil* dává prostor matce Kuby; střípky problémů, kterým rodina musí čelit, můžeme zahlédnout také v Kubových monolozích.

Víte, mého syna od té doby, co mu bylo pár let, nepohladil nikdo kromě mě, mého manžela a mé sestry. Nikdo ho neobjal.

¹¹⁵ Tuto skutečnost také komentuje v závěru hry Kryštůfek Robin slovy: *používáš takové složité výrazy*.

¹¹⁶ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 34.

¹¹⁷ Tamtéž.

Kubova rodina se skládá z jeho rodičů a tety. Jak říká Kubova matka – vystupující v roli Klokanice, která svého syna nosí životem schovaného v kapse – ve svém monologu: Kuba byl dítětem vyžadujícím nepřetržitou péči, navíc nikde nechtěl zůstat sám, takže byl vzděláván doma. Takto zátěžová a vyčerpávající situace (ještě umocněna Kubovou poruchou spánku), do které se matka Kuby dostala, je reflektována v momentě, kdy se jí Kuba ptá, co by ze všeho na světě nejvíce chtěla – a ona si vybere spánek. Když se později dívá na filmy, sedí u nich s otevřenou pusou, protože kvůli nepřetržité péči neviděla žádné 35 let.

Stagnace vývoje dítěte může vést k frustraci rodičů, neboť mohou mít pocit, že jejich úsilí a snaha k ničemu nevedou (zvláště u dětí s postižením intelektových schopností). Pro rodiče je také nesmírně náročné přijetí faktu, že jejich dítě možná nikdy nebude mít „normální život“, např. že se pravděpodobně nikdy neožení.

Bože, jak já bych chtěla moct někdy Mišu přistihnout na cigaretě ve sklepě... Anebo jak mi bere stovku z peněženky...

Velmi bolestivým tématem je také vědomí rodičů, že s postupným stárnutím přestanou být schopni se o své dítě starat ¹¹⁸. Někdy je možné, aby tuto odpovědnost převzal jiný člen rodiny, v mnohých případech zůstane jedinou možností stacionář či jiné ústavní zařízení.

Matka Kuby se ho snaží neustále před okolím chránit ¹¹⁹. V praxi toto chování vede k omezování a nízké důvěře ¹²⁰ – když Kuba prohlásí, že se chce vrátit tramvají domů sám, všechny tím rozesměje. Vzniká tak jeden ze zdrojů frustrace, která vyústí v Kubův útěk a pokus o samostatnost.

3. 5 Zdravotní postižení a společnost

A co [...] když nám někdo řekne sprosté slovo hned po tom, co se narodíme a bude předstírat, že vůbec neexistujeme a nepotřebujeme rehabilitaci, ani vůbec nic [...]?

Role společnosti je v životě osoby se zdravotním postižením zcela klíčová. Sama autorka během debaty¹²¹ po online premiéře hry (v režii Magdaleny Mačekové-Wippich) uvedla, že drama napsala spíše o společnosti než o Kubovi. Také prozradila, že hlavní motivací ke vzniku hry pro ni byla její vlastní nepříjemná zkušenost a pocit studu – vzpomínka na zanedbaně vyhlížející rodinu s postiženým synem v tramvaji, od které se (stejně jako ostatní cestující) instinktivně odsunula. Díky tomuto incidentu si později uvědomila, jak málo toho o osobách se zdravotním postižením víme, kolik se ještě musíme naučit a že předsudky jsou v nás zakořeněnější, než si myslíme – navíc se mohou stát příčinou tzv. kolonizovaného vědomí ¹²², tedy utváření či pozměnění mysli vlivem majoritní společnosti. To znamená, že příslušník

¹¹⁸ Tuto nejistotu můžeme ve hře vidět např. zde:

„Stáňo, a co bude, až už to nebudeme zvládat?“

„Nech toho.“

„Kam půjde?“

¹¹⁹ Takovéto sklony rodičů jsou nejčastější u dětí se zdravotním postižením, které se výrazně projevuje navenek – do této kategorie spadá i Kuba, kromě autistických záchvatů se u něj objevuje také epilepsie.

¹²⁰ MATĚJČEK, Z. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3. přepracované vyd. Ústí nad Labem: H&H, 2001.

¹²¹ Celá debata je volně dostupná pod tímto odkazem: https://www.youtube.com/watch?v=URn_pv4wpPA

¹²² Kolonizované vědomí se netýká výlučně osob se zdravotním postižením, zasahuje i jiné minority, např. etnické.

minority může přijmout negativní stereotypní představy o vlastní minoritě a o sobě samém.¹²³ Kuba přijal, že je *debilem*, protože ho tak jeho okolí oslovovalo a chovalo se k němu tak.

Ačkoli se v dramatu přístupy společnosti ke Kubovi vyznačují značnou problematičností, jsou poměrně realistické, např. interakce Kuby s řidičem autobusu. Jakmile se řidič všimne, že Kuba neodpovídá normě, přestane mu vykat a začne se k němu chovat jako k malému dítěti.¹²⁴

Kromě již zmíněné rodiny nemá Kuba žádnou sociální skupinu, se kterou by trávil čas. Všichni se ho kvůli předsudkům straní, přesto po přátelství touží – v jeho imaginárním světě je obklopen pohádkovými kamarády Medvídko Pú.

Odtud také plyne Kubova zásadní frustrace a ústřední téma hry. Postupně rostoucí potlačovaný vztek a nutkání projevit se, být samostatný¹²⁵ a rovnoprávný přerostou ve výbuch. Kuba se chce stát prezidentem jednoduše z důvodu, že prezidenta mají všichni poslouchat – takže když se stane prezidentem on, budou všichni poslouchat jeho. Protože když se mu nepodařilo zapadnout, chce svět změnit, prolomit bariéry, aby v něm byly osoby se zdravotním postižením akceptovány – a aby byli všichni *dobší*¹²⁶.

MEDVÍDEK PÚ

...Protože tady nejde o moc, Kryštůfku Robine.

KRYŠTŮFEK ROBIN

A o co?

MEDVÍDEK PÚ

O pochopení. O bytí... no víš. Spolu.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Jako ty a já.

MEDVÍDEK PÚ

Oni mě drží za sklem.

KRYŠTŮFEK ROBIN

A tobě, hloupoučký medvěde¹²⁷, se zachtělo to sklo rozbít?

---

¹²³ ŠEBOVÁ, B. Co by měl asistent vědět o romských žácích. In: NĚMEC, Z. *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Nová škola, o.p.s., 2014. s. 120.

¹²⁴ *A kam jste chtěl jet, říká on.*

„Domů.“

Takže kam, říká on, nějakou adresu máte?

„Domů.“

Seš tu sám? říká on.

Pro text je důležitá i jeho grafická podoba. Jedná se o fragmenty rozdělené různě velkými mezerami – toto uspořádání napomáhá k rytmizaci a kladení důrazu při čtení textu, mnohé repliky v tomto důsledku vyzní zcela jinak. Pauzy také řídí tempo hry, např. když se Kuba během svého prezidentského projevu náhle zastaví, téměř vypadne z role, aby své matce řekl, že ji miluje.

¹²⁵ Pasivní projev Kubovy touhy po samostatnosti můžeme vidět např. na tomto rozhovoru jeho rodičů:

„Dospělej chlap to je.“

„Tak dospělej, jo? Na hřišti by chtěl sedět až do noci.“

„Protože tam může být bez nás, to nechápeš, Halino?“

¹²⁶ Tato stylizace osob se zdravotním postižením do postav hrdinů a ztělesněného dobra vede k jisté infantilizaci, která je zdůrazněna Kubovým opakováním výrazu *dobší*.

¹²⁷ Označení *hloupoučký medvěde*, které je přejaté z knihy A. A. Milne *Medvídek Pú* (čes. překl. Hana Skoumalová), naráží na intelektové schopnosti Kuby – není divu, že se proti němu začne ve hře postupně bouřit. Toto označení zároveň odráží, jak

Velmi zajímavým a důležitým společenským komentářem je také vztah společnosti k matce dítěte se zdravotním postižením. Ve svém monologu matka Kuby vzpomíná mj. na to, jak o sebe dříve více pečovala. Chodila upravená, lakovala si nehty, líčila se. Brzy přestala, protože na ni lidé divně koukali.

Tak jsem si řekla – k čemu já tohle potřebuju? To se maluju kvůli prodavačce v obchodě, sestřičce na klinice, sociální pracovníci nebo kvůli komu? Já přece nikam nechodím. Protože jak bych bez Miši¹²⁸ mohla. Jeho nemůžu nechat samotného.

Pokud matce pečující celodenně o dítě se zdravotním postižením dělá radost značková kabelka, měli bychom ji za to soudit? Malina Prześluga se v dramatu nebojí nastavit společnosti zrcadlo.

3. 6 Literární motivy

3. 6. 1 Kuba a Kubuś Puchatek

Celé drama prolíná jistý dualismus, kterého si můžeme všimnout hned na postavě Kuby. Vytvořil si alter-ego, do kterého uniká ve stresových situacích. V pohádkovém světě Stokorcového lesa může trávit čas se svými imaginárním přáteli, kteří pro něj vždy najdou pochopení. Kubuś Puchatek – neboli Medvídek Pú – zároveň odkazuje na mentální stagnaci ve vývoji Kuby¹²⁹. S postupnou gradací děje a nárůstem Kubovy frustrace se tyto dva světy prolínou. Ze začátku hry je dodržována struktura střídání kapitol: jedna ze Stokorcového lesa (s Medvídkem Pú), jedna ze světa lidí (s Kubou). V kapitole 9 se Kuba rozhodne, že od této chvíle už bude – jakožto prezident Polska – mluvit pouze on, a proto všem odebírá jejich hlasy. Na konci této kapitoly se objevuje Prasátko, postava ze Stokorcového lesa, nesetkává se však se svým kamarádem, ale prezidentem Kubou – aniž by si toho všimlo. Obě postavy se tedy spojily

---

Kubu vidí společnost – jako loutku, plyšového medvěda. Kuba už ale dávno jako plyšák nevypadá. Po pokusu o změnu světa se vrací do Stokorcového lesa a Kryštůfek Robin mu bez výtky či pokusu o vysvětlení automaticky odpuští všechny jeho chyby (ostatně i jako jeho matka, která se za něj omlouvá a ptá se: objali byste ho?) a říká mu:

Pro mě jsi milovaný plyšový medvídek.

Pojď mě obejmout. [...] Hloupoučký medvěde.

No vidíš.

Už je všechno v pořádku.

Kuba se tedy ze svých chyb neponaučí, k žádné změně nedojde a vše se postupně cyklicky vrací do výchozího bodu.

Přestože je diskutabilní, nakolik Kuba konal v přesvědčení, že se jedná o dobro a nakolik rozuměl tomu, co se dělo, způsobil mnoho zla. Zde narážíme na stereotypní představu, že zdravotní postižení z osoby automaticky činí dobrého člověka. Každý může být zlý a Kuba si toho je alespoň do jisté míry vědom – stejně jako toho, že mu bude jeho chování prominuto:

A i když za chvíli rozkážu zabít všechny

když to za chvíli udělám

Nic se nestane.

¹²⁸ V polském originále se postava jmenuje Kuba, protože Medvídek Pú je do polštiny překládán jako Kubuś Puchatek. V českém překladu se Medvídek Pú jmenuje Michal Medvěd, ale jeho kamarádi mu říkají Medvídek Pú – nebo jenom Pú. Proto jsem se rozhodla Kubu přeložit jako Michala, resp. Mišu.

¹²⁹ Autorka využívá právě text A. A. Milne *Medvídek Pú*, protože je v Polsku velmi známý a populární (podobně jako příběhy z údolí Muminků Tove Janssonové); v *Debilovi* jsou používány fráze přímo přejeté z knihy A. A. Milne a poslední kapitola (vč. názvu) je téměř celá poskládaná z vět, které se v knize objevují. Propojením těchto dvou textů – resp. čtyřicetiletého pána a pohádkového medvěda – autorka upozorňuje na častou infantilizaci osob s mentálním postižením; zároveň je pohádkový text cosi sentimentálního a společného všem: Medvídek Pú odkazuje na životní období Kuby, kdy byl stejný jako ostatní – na prvních pět let jeho života. Rovněž si můžeme všimnout, že Medvídek Pú ne vždy připomíná hloupoučkého medvěda a plyšovou hračku, která by se chtěla ke všem jenom tulit. Přestože společnost vidí Kubu coby plyšového medvěda, nesamostatného, odkázaného na okolí a neschopného zla, postupně se z něj stává hrozivý vládce, který mluví sprostě a přikazuje zabíjet.

v jednu, Kuba do sebe pohltil své pohádkové druhé já. Kapitola 10 je jedinou kapitolou, kde není uvedeno, kdo mluví. Jak bylo totiž stanoveno v kapitole předchozí:

*Je vidět, že každý
absolutně každý
z vás
je Míša.
[...]
Oni všichni
Ony všechny
To jsem já.
A ten smích na náměstí je můj.*

3. 6. 2 Dobro a zlo

MEDVÍDEK PŮ

Celá ta obrovská chuť na polévku zmizela. Ted' mám novou obrovskou chuť. Konkrétně na to, aby se všechno změnilo. [...] Vytvořím úplně nový svět, ve kterém budou všichni dobší.

KRYŠTŮFEK ROBIN

To zní opravdu báječně, Pů.

MEDVÍDEK PŮ

Řekl bych, že je to výtečný nápad. Jenomže já, Kryštůfku Robine, nevím, co to znamená.

Dualita dobra a zla (v pojetí osoby s poruchou autistického spektra) je protkána celou hrou. Vidění světa Kuby je velmi černobílé, strukturované a měřitelné. Ví, že dobro je pozitivní, že má být dobrý, protože potom budou mít jeho rodiče radost, pochválí ho. Co to ale dobro znamená přesně? Co si pod tímto pojmem lze představit? Toto dilema reflektuje Kubovu dezorientaci ve světě. Dalším typickým rysem osob s poruchou autistického spektra je přehnaná generalizace; Kuba dospěje k názoru, že pokud je dobrý on, všichni by měli být jako on, všichni by měli být jako Kuba – všichni by měli být Kuba.

Obdobným dedukčním procesem dojde také k závěru, že zdravotní postižení je dobré – sestaví radu hluchoněmých, vyzdvihuje vady vrozené. Tímto způsobem z pojmu *dobrý* vytvořil cosi konkrétního a konstantního, čemu rozumí.

3. 6. 3 Polévka

Osoby s poruchou autistického spektra bývají velmi často extrémně vybíravé v jídle – a není důležitá jen chuť potravy, roli hraje i jeho barva, teplota a konzistence. Kubovým oblíbeným jídlem je polévka.

Polévka v dramatu symbolizuje něco, co přináší klid, něco oblíbeného, podle čeho se Kuba lépe orientuje v čase; polévka funguje jako motivace, pomocník při komunikaci, cíl v boji o samostatnost. Před jeho touhou vše změnit pro něj byla jedním z nejdůležitějších zdrojů zájmu o svět¹³⁰.

---

¹³⁰ Kuba chce být schopný sám si uvařit polévku, tj. nebýt ve všem neustále závislý na svých rodičích. Nesamostatnost či neschopnost existence bez podpory umocňuje i závěrečný obraz dramatu, ve kterém Kryštůfek Robin bere do ruky plyšového medvěda a táhne ho za sebou za nohu po schodech (v dramatu vystupují schody jako symbol strachu a zdroj traumatu), bezvládného, bezmocného, odkázaného na pomoc druhého – jako loutka, kterou musí někdo jiný provádět životem.

3. 6. 4 Sprostá slova – zacpat uši!

Kubův pokus o emancipaci probíhá také v jazykové rovině. Je naučený, že sprostě se mluvit nemá (a pokud někdo sprostě mluví, musíme si zacpat uši). S rostoucí frustrací se Kubův vztah k těmto výrazům mění. Protože je vnímá jako cosi zakázaného, možná i zlého, začíná jeho pokus o získání samostatnosti právě sprostým slovem. Poprvé zanádáva během svého vnitřního monologu, postupně se vulgarizmy začínou objevovat v jeho mluvním projevu čím dál častěji, až je používá bez ostychu, neomlouvá se za ně, nesnaží se je maskovat ani zapírat¹³¹. V momentě protnutí obou rovin dramatu Kuba nadávkou odbyde Prasátko.

3. 6. 5 Kritika společnosti

V již zmíněné debatě a rozhovoru s Justynou Jaworskou autorka nastínila klíč ke čtení dramatu – uplatnitelný především v kapitole 10, ve které si Kuba vyřizuje se společností účty – autokritiku¹³². Hra měla být určena především lidem jako je autorka sama, tedy zdravým osobám bez širšího povědomí o osobách se zdravotním postižením¹³³. V monologu Kuby Malina Prześluga zápasí s vlastním dilematem a nezodpovězenými otázkami – napsala několik písní o společném soužití všech lidí¹³⁴, později si ale uvědomila, jak pokrytecké a prázdné toto gesto bylo. Začala proto přemýšlet nad napsáním dramatu, ve kterém by mohla zkritizovat naivitu a absurditu takovýchto činů.¹³⁵

V monologu Kuby zaznívají hesla převzatá ze sociálních sítí, kterými je možné ozdobit příspěvek na Instagramu, zvláštní pozornost je věnována hashtagu *#takovýjako já*. Je na místě položit si otázku, co vlastně znamená. Každý je přeci svým způsobem jiný – každý má svá specifika, která bychom se měli snažit přijmout. Když budeme takovéto slogany psát k příspěvkům osob se zdravotním postižením, upozorňujeme na to, že existuje důvod, proč by *#takovýjako já* být nemuseli. U příspěvků osob bez zdravotního postižení se totiž hashtag *#takovýjako já* neobjevuje. Autorka v rozhovoru s Justynou Jaworskou uvedla, že můžeme hlásat v příspěvku toleranci, tím však naše vlastní předsudky neodstraníme.¹³⁶

Monolog Kuby odhaluje pokrytectví a neupřímnost sloganů či internetových hesel¹³⁷. Kuba sám se skepticky ptá: *Vy tomu všemu opravdu věříte? [...] Vy si opravdu myslíte, že jste tací jako já? [...] Nejste jako já. Jste jiní. Víte o tom.*

¹³¹ V afektu Kuba vyčítá společnosti *všechny ty roky a celej můj život, že jsem všem u prdele, ale ne, ale jděte, to jsem vůbec neřekl*. Čirí z něj nepochopení, posměšky a ústrky; jeho pokus o revoluci můžeme chápat také jako nezdařilý pokus o komunikaci.

¹³² Na to ostatně odkazuje už i samotný název dramatu.

¹³³ V monologu Kuby se objevuje narážka na fakt, že mnoho osob se zdravotním postižením žije v izolaci – ať už dobrovolně či z důvodu imobility, sociálního odsouzení apod. – a proto tuto skupinu nepotkáváme tak často. Tvoří zhruba 11% společnosti, což může být pro mnohé překvapivé. Kuba se ptá: *Věděl jsi, [...] že jich je tolik?*

¹³⁴ V dramatu se s ní Kuba vypořádává jednoduše: *Zabít všechny, kteří o nás píšou, scénáře, knihy, hry, reportáže, reklamy, písně, protože jim přijde, že dělají něco pro nás!*

– Jedná se o autoironii a sebekritiku, nadsázku. V článku *Settling Accounts with Parasite People* Paul Hunt, jeden z průkopníků sociálního modelu zdravotního postižení, nazývá titulním termínem *parasite people* právě osoby bez zdravotního postižení, které o osobách se zdravotním postižením píšou – ve výše zmíněném článku reaguje na neeticky pořízenou publikaci E. J. Millera a G. V. Gwynnea *A Life Apart*. – Článek je volně dostupný pod tímto odkazem: <https://tonybaldwinson.files.wordpress.com/2018/04/settling-accounts-with-the-parasite-people-a-critique-of-a-life-apart-by-ej-miller-and-gv-gwynne-by-paul-hunt-1981.pdf>

¹³⁵ *Przytulilabyś go? | e-teatr.pl. Teatr w Polsce - polski wortal teatralny [online]. Copyright © 2022 e [cit. 20.07.2022]. Dostupné z: <https://e-teatr.pl/przytulilabys-go-6272>; "Debil" Malina Prześluga - dyskusia w Laboratorium Dramatu - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 20.07.2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=URn_pv4wpPA*

¹³⁶ *Przytulilabyś go? | e-teatr.pl. Teatr w Polsce - polski wortal teatralny [online]. Copyright © 2022 e [cit. 20.07.2022]. Dostupné z: <https://e-teatr.pl/przytulilabys-go-6272>*

¹³⁷ Jedná se o hesla typu: *Postižený. Jiný, ale stejný*. Jejich použitím si můžeme na chvíli připadat zaangažovaně, mít ze sebe lepší pocit, zahnat špatné svědomí – motivací je tedy vlastní sobeckost nebo strach z reakce okolí, pokud se nepřipojíme k mainstreamovému trendu.

V monologu narazíme také na kritiku *inspiration porn*¹³⁸, architektonických bariér¹³⁹ a zastoupení osob se zdravotním postižením v kultuře¹⁴⁰. Zároveň si zde můžeme všimnout Kubovy frustrace z bezmoci ve skutečném životě: *Zabít všechny, protože tady můžu!*

Prześluga nám nedává žádnou jednoznačnou odpověď na tyto složité otázky. Přiznává, že stejně jako ostatní – a stejně jako Pú na konci hry – neví. Jisté východisko se však nabízí: neodsuzovat, zjišťovat si informace, být empatický a pomáhat.

Už nechci být vtípem, Kryštůfku Robine, chci být brán vážně. [...] Chci něco znamenat. Je to vůbec možné?

V závěrečné kapitole dramatu Medvídek Pú vyjadřuje touhu po rovnoprávnosti. Mohlo by se tedy zdát, že celé jeho dobrodružství nepřineslo žádný výsledek. Místo nesrozumitelné a nejasné myšlenky, frustrace a vzteku má však nyní jasné přání: samostatnost.

3. 7 Přijetí díla

Malina Prześluga získala za drama *Debil* roku 2020 cenu Gdyńska Nagroda Dramaturgiczna¹⁴¹. Hra se nejprve setkala s chválou její za unikátnost, snahu o vytvoření precizního a všem srozumitelného textu a ukázání vzdálenosti tématu zdravotního postižení většinové společnosti.

V roce 2021 se Piotr Olkusz ve své recenzi¹⁴² vyjádřil k politickému aspektu dramatu¹⁴³ – mj. k závěrečnému monologu Kubovy matky, který přirovnal k výstupu rodičů dětí se zdravotním postižením v Sejmu v roce 2018¹⁴⁴. Rodiče se snažili vládě připomenout jejich tíživou situaci v naději, že budou vyslyšeni a pochopeni. Autor recenze k těmto rodičům připodobňuje Kubu a jeho matkou, kteří jsou odsuzováni, odstrkováni, označováni za hnusné a nosící oblečení z druhé ruky (z důvodu nízkých sociálních dávek). Píše, že takovým lidem se

¹³⁸ *Zabít všechny, kteří se na nás dívali a říkali si, jaké mají štěstí.*

¹³⁹ *Zabít architektky, kteří projektovali podchody, nádraží a veřejná místa!*

¹⁴⁰ *Zabít herce, kteří hráli blázny nebo mrzáky, kteří nás šmírují, aby vypadali věrohodně, Leonardo DiCaprio! [...] A přijetí herce hrajícího Míšu. – Toto téma je v současnosti velmi diskutované: měl by herec bez zdravotního postižení ztvárňovat roli se zdravotním postižením? Zastánci negativní odpovědi na tuto otázku jsou mj. autoři tří článků deníku *The Guardian* (*Is it ever OK for non-disabled actors to play disabled roles?*; *Mentally disabled actors are victims of modern 'blacking-up'*; *We wouldn't accept actors blacking up, so why applaud 'cripping up'?*). Zajisté by měla být vyvinuta snaha odstranit případnou diskriminaci, je však toto rozdělení tím správným tahem? Pokud by měly být všechny role se zdravotním postižením „rezervovány“ pro herce se zdravotním postižením, znamenalo by to, že by tito herci potom nesměli ztvárňovat role bez zdravotního postižení? Toto rozdělení navíc může vést ke snížení zájmu divadel o uvádění her, ve kterých se objevují role se zdravotním postižením. Jak by to ale v praxi fungovalo? Musela by se hercova diagnóza shodovat s pomyslnou diagnózou fiktivní postavy? A do jaké míry? Kde by byly stanoveny hranice, podle čeho, kdo by je určil? Osobně nejsem názoru, že by měla hyperkorektnost vítězit nad uměním; místo toho by každý herec měl mít možnost hrát jakoukoli roli – v tom spočívá jeho práce, ve vydávání se za někoho, kým ve skutečnosti není. Tento otevřenější přístup může přinést nové perspektivy a bořit společensky utvořené normy a stereotypy; jeho konkrétní přínosy (i s příklady) uvádí ve svém článku *Niepełnosprawny Hamlet* Katarzyna Ojrzyńska. Upozorňuje také na to, že bychom měli začít nahlížet na herce se zdravotním postižením primárně jako na herce – a ne jako na osoby se zdravotním postižením.*

– OJRZYŃSKA, K. *Niepełnosprawny Hamlet. Kilka słów o rewolucji, która już się zaczęła*. In: *Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej*. 2019, 24. Dostupné z: <https://www.pismowidok.org/pl/archiwum/2019/24-de-formacje/niepełnosprawny-hamlet>

¹⁴¹ Prześluga, Malina | Agencja Dramatu i Teatru "ADiT". Agencja Dramatu i Teatru "ADiT" [online]. Copyright © 2022, [cit. 15.05.2022]. Dostupné z: <https://www.adit.art.pl/autorzy/przesluga-malina>

¹⁴² Kromě textu Prześlugi se v recenzi věnuje adaptaci *Debila* v Teatrze im. Juliusza Słowackiego v Krakově, režie Piotr Ratajczak.

¹⁴³ Přestože se v práci tomuto hledisku sama nevěnuje, za zmínku stojí Kubův nástup k moci. Ačkoli byl dříve ostrakizován z důvodu své odlišnosti, ve chvíli, kdy se dostává k moci, diskriminuje všechny, kteří se novým normám vymykají.

¹⁴⁴ Na tuto událost naráží v závěrečném monologu Kuba slovy: *Zabít ty, kteří nám dávají pětset zlatých na důstojný život!*

snaží politici vyhýbat, nemluvit o nich, neposlouchat je, nechat je „vyhladovět“.¹⁴⁵ A právě proto musel vzniknout *Debil*, kterému se vyhladovět nechtělo.

Negativní kritika dramatu vytýkala, že sebralo hlas skutečným osobám se zdravotním postižením. Z počtu všech reakcí však vyplynulo, že literární počiny jako tento naopak pomáhají prosadit témata zdravotního postižení a otevřít veřejnou diskuzi.

Katarzyna Flader-Rzeszowska ve své recenzi *Zamurowany* píše, že se jedná o první polské drama a osobou s mentálním postižením v hlavní roli, která není jen pasivní loutkou či symbolem, ale má vlastní pocity a názory – stejně jako ostatní postavy.¹⁴⁶ Přesto během již zmíněné debaty Justyna Lipko-Koniczna, dramaturgyně Teatru 21, uvedla, že se již nenacházíme v bodě, kdy bychom takovéto hry potřebovali.¹⁴⁷ Osobně s tímto tvrzením nemohu souhlasit, v repertoárech divadel se objevují hry o osobách se zdravotním postižením ojediněle.

Poměrně negativně se vůči dramatu vyhranila i Monika Świerkosz, literární vědkyně se zaměřením na feministickou literaturu, která se ve své recenzi ptá, kdo toto drama potřebuje. Podobně jako např. aktivistka Frances Ryan kritizuje obsazování zdravých herců do rolí se zdravotním postižením. Musíme si však uvědomit, že některá zdravotní postižení, vč. těch Kubových, jsou pervazivní a kombinovaná – a proto by pro herce s identickými vadami (pakliže by byl objeven) bylo pravděpodobně nemožné takovéto představení odehrát a Kubu ztvárnit.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ PiS znów zapomniał o osobach z niepełnosprawnościami - Polityka.pl. Polityka.pl - serwis internetowy tygodnika Polityka [online]. Copyright © POLITYKA Sp. z o.o. S.K.A. [cit. 20.07.2022]. Dostupné z: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1783758,1,pis-znow-zapomniał-o-osobach-z-niepełnosprawnościami.read>; Recenzja "Debil", Teatr im. Juliusza Słowackiego. Teatr - Recenzje, Repertuary - Portal Teatralny.pl [online]. Copyright © [cit. 20.05.2022]. Dostupné z: <https://teatralny.pl/recenzje/wzieci-glodem,3402.html>

¹⁴⁶ Malina Prześluga, *Debil*, Gdyńska Nagroda Dramaturgiczna, Teatr Animacji, dramat współczesny, pisarki polskie. Miesięcznik „Teatr” – najstarsze polskie pismo teatralne poświęcone teatrowi współczesnemu. [online]. Copyright ©2012 [cit. 21.07.2022]. Dostupné z: <https://teatr-pismo.pl/8035-zamurowany/>

¹⁴⁷ "Debil" Malina Prześluga - dyskusja w Laboratorium Dramatu - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 20.07.2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=URn_pv4wpPA

¹⁴⁸ ŚWIERKOSZ, M. Niepełnosprawność poza zmysleniem. In: *Didaskalia*. 2021, 162. Dostupné z: <https://didaskalia.pl/pl/numer/didaskalia-162>

4. SROVNÁNÍ

V roce 1999 napsal Ingmar Villqist¹⁴⁹ (vlastním jménem Jarosław Świerszcz) drama *Helverova noc*¹⁵⁰, které sleduje několik rozhodujících a posledních hodin v životě třicetiletého Helvera a jeho ošetřovatelky Karly¹⁵¹. Není jisté, kde přesně se děj odehrává, ani čas nemůžeme specifikovat přesným datem; jedná se však o přelomový moment končící éry a nástupu nového řádu – v tomto případě fašistického převratu. A právě v tomto chaosu sledujeme výjev z jednoho velmi pečlivě uspořádaného a klidného bytu, ve kterém si Helver hraje na vojáka.

Ve hře můžeme – podobně jako *Debilovi* – sledovat dvě paralelní roviny, které se navzájem jistým způsobem ovlivňují až do momentu, kdy se protnou¹⁵² a situace vygraduje. V dramatu Villqista vedle sebe existují řád a chaos – do systematického prostředí bytu postupně proniká zmatek vnějšího světa, nebezpečí a zlo¹⁵³. Přestože se celé drama odehrává v bytě, vnější dění o sobě dává vědět prostřednictvím zvuků, stínů a výjevů za oknem.

Divadelní hry *Debil* a *Helverova noc* si jsou v mnohém podobné, v obou jako ústřední postava vystupuje osoba s mentálním postižením. Helverovy odlišnosti si můžeme povšimnout již v jeho prvních replikách. Podobně jako Kuba chybí ve slovosledu i gramatice, jeho slovní zásoba je poměrně jednoduchá, často po sobě opakuje věty.

Obě hry se zabývají podobnými tématy, mj. mocí. V *Debilovi* jde o moc ve světě, *Helverova noc* pojednává o převaze a vzájemné závislosti ve vztahu Helvera a Karly¹⁵⁴. Jejich vztah je velmi obtížně definovatelný, Karla je pro Helvera *trochu matka, trochu manželka* – jak ostatně konstatuje i sám Helver¹⁵⁵. Z nedostatku moci dochází u Kubu i Helvera k frustraci, se kterou se neumí vypořádat. Jejich revolty začínají stejně – odmítnutím jídla. Oba inklinují k výrazným vůdčím osobnostem – Kuba k prezidentovi, Helver je fascinován militarismem a přál by si být vojákem. Ani jeden z nich si plně neuvědomuje vážnost situace, ve které se nachází; oba nezapadají do společnosti, která je nechápavá a netolerantní, osobám se zdravotním postižením se posmívá¹⁵⁶ a nebere je vážně. Oba jsou z této skutečnosti nešťastní, oba by si přáli být součástí společnosti, oba sami sebe vnímají negativně¹⁵⁷. V tomto ohledu zůstává téma stále aktuální¹⁵⁸.

*Slož mi takový obrázek... kde bych nebyl takový... víš? Kde bych nebyl... jako Helver... [...] Ale jsem takový... Já bych chtěl... abych byl takový... Ale já to tak neumím... A aby to v mojí hlavě nebylo takhle...*¹⁵⁹

¹⁴⁹ Jeho pseudonym odkazuje na severskou kulturu, která mu byla v mnohém inspirací; volbou svého uměleckého jména prokazuje úctu švédskému filmaři Ingmarovi Bergmanovi.

– VONDRÁČEK, J. Ingmar z Královské Hutě. In: *Svět a divadlo*. Divadelní ústav. 2001, 12, 6. s. 125.

¹⁵⁰ V polském originále *Noc Helvera*.

¹⁵¹ Drama svou atmosférou dobře zapadá i mezi ostatní Villqistovy hry; neexistující místo Ellmit a jméno Karla se objevují také v jeho jednoaktovkách *Beztlenny*, kde mj. vystupuje postava se somatopedickým postižením (konkrétně ve hře *Kostka smalcu z bakaliami*). Stejně tak zde najdeme podobné motivy: normalitu a jinakost, nestandardní a rozbité vztahy, osoby vyloučené společností, netoleranci.

¹⁵² V *Helverově noci* jde o moment prohození kamene oknem dovnitř.

¹⁵³ Zlo je u Villqista konkrétnější než u Prześlugi. Zlo je něco, co Helver vidí každý den, co považuje za normu – a pravděpodobně dokonce i za dobro. Vidí násilí a agresi všude kolem sebe, okolí se tak k němu chová, a proto i on s Karlou na začátku hry zachází násilnický.

¹⁵⁴ V dramatu vystupují jako On a Ona.

¹⁵⁵ Helver své poslední slovo směřuje právě ke Karle: *maminko*.

¹⁵⁶ Na Helvera i Kubu na ulici lidé volají *debil*.

¹⁵⁷ Helver toto reflektuje, když se Karly ptá, proč není s někým, s kým by se usmívala. Proč je místo toho smutná s ním.

¹⁵⁸ Drama nemá historickou hodnotu. Nevypovídá příliš o době, kdy se děj odehrává, ale o době, kdy bylo napsáno.

¹⁵⁹ VILLQIST, I. *Helverova noc*. Překlad VONDRÁČEK, J. In: *Svět a divadlo*. Divadelní ústav. 2001, 12, 6. s. 148.

Na postavě Helvera je patrné intelektové zaostání, můžeme si všimnout i drobných náznaků poruchy autistického spektra – svými dedukcemi a problémem s chápáním emocí i světa je podobný Kubovi: *Plakala jsi a smála ses... Tomu se říká... být šťastný.*¹⁶⁰ Stejně jako Kuba je velmi rigidní a pravdomluvný. Je také možné, že se u něj objevuje ADHD, neboť bere léky na zklidnění.

Postava Karly si v sobě nosí výčitky, traumata a strach. Ze strany společnosti se jí dostává nepochopení a výsměchu, příp. lítosti. Z péče o Helvera je velmi vyčerpaná a touží po klidu¹⁶¹. Celý život se snažila napravit svou chybu, ujmutí se Helvera pojala jako způsob odčinění ponechání vlastní dcery se zdravotním postižením v ústavní péči, zároveň tímto způsobem naplňuje své mateřské instinkty.

Helver je pro Karlu jistou nadějí, způsobem vykoupení se z hříchu¹⁶². I přes její snahu a péči v ní však vína přežívá dále – ve formě krabičky s upomínkami na někdejšího manžela a šťastné roky. Ve chvíli, kdy Helver krabičku použije pro úschovu vojáčků, se dynamika jejich vztahu obrací. Zprvu příliš tolerantní a Helverem ustrkovaná Karla náhle nad nechápajícím a zmateným Helverem hrozivě máchá předvoláním před posudkovou komisí a vyhrožuje mu, že ho nechá v ústavním zařízení samotného – na pospas lékařům a systému.

Důležitými tématy hry jsou normalita, stereotypy a předsudky. Podobně jako v *Debilovi* se zde objevuje nemožnost vedení běžného rodinného života v dospělosti. Helvera velmi zasáhne svatební fotografie Karly a jejího manžela, vrací se k ní i ve chvíli, kdy se ho Karla snaží donutit k útěku před vojáky¹⁶³. Toto může svědčit o Helverově podvědomém vnímání společenských norem. Ví, že lidé, kteří spolu bydlí, bývají sezdáni – proto se Karly ptá, zda se vzali. Dále vyjadřuje touhu vychovávat Karlinu (nyní již zesnulou) dceru – pravděpodobně proto, že to tak viděl u jiných lidí, kteří spolu žili. Nápodoba je pro Helvera způsob orientace ve světě – při pokusu o přiblížení se Gilbertovi, zdroji zla¹⁶⁴, kterým je fascinován, ho napodobuje. Podobně jako v *Debilovi* mu k dosažení tohoto cíle napomáhají sprostá slova. Helver (stejně jako Kuba) ví, že sprostě se mluvit nemá – ve chvílích, kdy cituje a napodobuje Gilberta, kdy se přibližuje zlu, používá vulgarismy a chová se agresivně.

Obě divadelní hry mají společných více motivů, ukazují beznadějnost a bezvýchodnost představených situací. V obou dramatech padají narážky na „promarněný život“ pečujících, v každém z nich se však vůči tomuto tvrzení postavy vymezují – v *Debilovi* matka Kuby, v *Helverově noci* otec dcery se zdravotním postižením obhájí názor, že na život má právo každý.

Přístup společnosti k osobě se zdravotním postižením je reflektován v Helverově monologu, kde se – ne velmi úspěšně – snaží opakovat jím tak často slychané věty:

Co si mám s tebou počít? No, co si mám s tebou počít? Je to ale chudák, že musí žít s takovou prázdnou hlavou, s takovou prázdnou hlavou... Já jsem takový chudák, ale takový chudák, že jsi taková... Že máš v hlavě piliny. Ty máš piliny v hlavě. Ty nešťastná, ubohá hlavo... Víš, co se říká v krámku pana Hanssena? „Zkažený život, zkažený život s tím...“¹⁶⁵

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 140.

¹⁶¹ V tomto ohledu je podobná matce Kuby, Klokanici.

¹⁶² Již během jejich prvního setkání se Helver objevuje jako jakési znamení, že se nemá vzdávat. Helver se ptá, zda je jeho matkou ve chvíli, kdy byla obeznámena s úmrtím vlastní dcery.

¹⁶³ Snaží se Karlu naaranžovat do stejné pozice, jakou zaujímá na snímku.

¹⁶⁴ Není tedy zcela schopen porozumět pojmům dobro a zlo, není schopen je rozlišovat a orientovat se v nich.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 136.

Oproti *Debilovi* zde můžeme také najít náboženský aspekt¹⁶⁶. Funguje zde jako jedna z mála opor Karle, která nachází útěchu u místního pastora a učí Helvera modlitbičku. Po smrti Helvera se Karla svalí na jeho tělo a zpochybňuje vševědoucnost Boha. Ptá se, proč došlo k Helverově smrti, když se tak poctivě modlil.

Celá hra je velmi dynamická – stříhově se měnící emoce postav jsou vždy regulovány racionalitou a jistým citovým distancem, který je pro tvorbu severských dramatiků typický. Přestože je vztah Karly a Helvera místy krutý a chladný, není pochyb o tom, že mezi nimi vzniklo jisté pouto a specifický druh lásky.

Závěrečnou vraždu Helvera můžeme interpretovat mnoha způsoby, jedním z nich je ochranný čin. Budoucnost věštila oběma jen smrt, která mohla být krutější než polykání prášků¹⁶⁷ – proto se pravděpodobně také Karla na konci hry oduševněle usmívá¹⁶⁸. Je přesvědčena, že udělala to nejlepší, co mohla, o Helvera se postarala, on už nyní nijak trpět nebude, a proto je smířena i s vlastním koncem.

Ve své recenzi *Uwaga! Plytko*¹⁶⁹ Dominik Gac uvádí, že ve hře vidí apokalyptickou vizi budoucnosti¹⁷⁰, mluví o možnosti návratu totalitních režimů a na místo Helvera dosazuje národnostní menšiny. Také nabízí možnost, že žádné skutečné nebezpečí ústřední dvojici nehrozilo – totiž že se jednalo pouze o výplod jejich fantazie, o blud způsobený paranoickým strachem.¹⁷¹

---

¹⁶⁶ Spolu s osobami se zdravotním postižením byli i věřící nepohodlnou skupinou, kterou se fašisté snažili odstranit. V závěru hry Helver potkává pastora, kterému byl zapálen kostel.

¹⁶⁷ Ve scéně, kde Karla říká Helverovi, aby snědl všechny své léky, kontrastuje sugestibilita a naivita Helvera s citovou otupělostí Karly, která jedná automaticky – téměř jako robot. Na jedné straně zde vidíme dětskou hru – na druhé vraždu.

¹⁶⁸ Jinou interpretací může být, že zabitím svého syna překročila hranici lidskosti, jednala proti základním zásadám mateřství. Sama ve hře říká, že už je mrtvá. Tímto činem přestala být člověkem. Autor na konci hry napsal, že Karlín svatební valčík má hrát i po skončení představení, že má znít divákům na odchod a má být puštěn také z reproduktorů před divadlem. Z Karly se tedy stane jakýsi všudypřítomný duch ženy, kterou společnost dotlačila až k vraždě vlastního dítěte – varování, výstraha do budoucnosti.

¹⁶⁹ Recenze je dostupná pod tímto odkazem: <https://teatralny.pl/recenzje/uwaga-plytko,2674.html>

¹⁷⁰ V tomto ohledu se odvolává na literárního kritika Reného Girarda.

¹⁷¹ Recenzja "Noc Helvera", Teatr im. Stefana Jaracza w Łodzi. Teatr - Recenzje, Repertuary - Portal Teatralny.pl [online]. Copyright © [cit. 21.07.2022]. Dostupné z: <https://teatralny.pl/recenzje/uwaga-plytko,2674.html>

ZÁVĚR

Přestože se texty s tematikou zdravotního postižení v literatuře vyskytovaly vždy, náhled na tuto problematiku se proměňuje. Od neskrývaného odporu a izolace se nyní můžeme setkat s glorifikací, heroizací a *inspiration porn*. Postoj majoritní společnosti se přehoupł z jednoho extrému do druhého – ani jeden z nich ale není ideální, neboť oba na osoby se zdravotním postižením nahlíží jako na vyčleněnou skupinu, kterou definuje zdravotní vada – a ne individuální osobnost. Divadelní hry jako *Helverova noc* či *Debil* jsou klíčové, pokud mají osoby se zdravotním postižením dosáhnout skutečného zrovnoprávnění. Takováto literární díla normalizují tematiku zdravotního postižení a zahajují diskuzi ve veřejném prostoru.

Je zarážející, že v dnešní době stále převládá tolik předsudků a mylných představ o této minoritě. Osoby se zdravotním postižením zatím nejsou plně emancipovány a kulturně integrovány a jejich nedostatečná reprezentace v literatuře je toho důkazem. Jak bylo na začátku práce zmíněno, jedná se minimálně o 11% světové populace – a přitom texty, které se jim věnují, tvoří neúměrně malou část. Ani v odborné literatuře není tematika zdravotního postižení dostatečně zmapována, během psaní této práce bylo nutné vycházet výhradně ze zahraničních zdrojů.

Ve výše analyzovaných dramatech promlouvají osoby, které by za jiných okolností neměly možnost promluvit, neměly by příležitost ani obecnost. Postavy rozebíraných her se bouří proti opomíjení, kterému musí dennodenně čelit a které přerůstá ve frustraci. V tom spatřuji jeden z hlavních přínosů těchto textů, tím dalším je pokus o bourání mýtů a otevírání tématu zdravotního postižení i osobám bez zdravotního postižení.

Během psaní práce se mi jen potvrdilo, že zcela stěžejní je v této problematice komunikace, resp. její nedostatek. Pokud začneme osobám se zdravotním postižením naslouchat a jednat s nimi bez předsudků, jako s kýmkoli jiným, nebudeme už potřebovat hashtag #takovýjako já.

V této práci píšu o odlišnosti, čímž jsem si uvědomila, že je důležité zaměřit se na to, co nerozděluje, ale spojuje: každý je jistým způsobem *jiný*. Odlišnost je normální. Na úplný závěr práce jsem se proto rozhodla pro citát ze *Strípků deníku* Eugèna Ionesca, který tuto myšlenku rozvádí:

Když místo toho všeho vysvléknu člověka z nelidskosti jeho třídy, jeho rasy, jeho buržoazního či jiného údělu; když to všechno pomínu a mluvím o tom, co je skryto hluboko ve mně, v mém strachu, v mých tužbách, v mé úzkosti, v mé radosti [...] pak nejsem jen sám sebou, nejsem přívržencem, už nejsem s tamtím proti onomu, už nejsem oním proti tamtomu, už nejsem jen sám sebou, ale se všemi svými bližními sdílím to lidské v nich, [...] už jsem jen člověk zbavený přívrženecké mentality, sklonů k rozdružování, odlidštění.¹⁷²

---

¹⁷² IONESCO, E. *Strípky deníku*. Překlad NAVRÁTILOVÁ, D. 1. vyd. Praha: Argo, 1997. s. 24-25.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

1. Literatura

1. 1 Primární

IONESCO, E. *Stríčky deníku*. Překlad NAVRÁTILOVÁ, D. 1. vyd. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-150-3

VILLQIST, I. Helverova noc. Překlad VONDRÁČEK, J. In: *Svět a divadlo*. Divadelní ústav. 2001, 12, 6. s. 129-150. ISSN 0862-7258

1. 2 Sekundární

BARKER, C., MURRAY, S. Introduction: On Reading Disability in Literature. In: BARKER, C., MURRAY, S. *The Cambridge Companion to Literature and Disability*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. ISBN 978-1-107-08782-8

BARTOŇOVÁ, M. *Mentální postižení a PAS 2*. 1. vyd. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2019. ISBN 978-80-7510-361-1

ČERNÁ, M. *Česká psychopedie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3

DAVIS, L. J. *Enforcing Normalcy*. London: Verso, 1995. ISBN 978-1-859-84007-8

FISHER, S. ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0

GOFFMAN, E. *Stigma*. 1. vyd. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-21-0

CHEYNE, R. *Disability, Literature, Genre*. 1. vyd. Liverpool: Liverpool University Press, 2019. ISBN 978-1-78962-077-1

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-329-6

KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1110-9

KOZÁKOVÁ, Z. Problematika kombinovaných vad z pohledu psychopedie. In: LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1154-7

LUDÍKOVÁ, L. Teorie kombinovaných vad. In: LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1154-7

- MATĚJČEK, Z. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3. přepracované vyd. Ústí nad Labem: H&H, 2001. ISBN 80-86022-92-7
- MURRAY, S. The Ambiguities of Inclusion: Disability in Contemporary Literature. In: BARKER, C., MURRAY, S. *The Cambridge Companion to Literature and Disability*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. ISBN 978-1-107-08782-8
- NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7367-174-3
- PIPEKOVÁ, J. Pedagogika osob s mentálním postižením – psychopedie. In: VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9
- SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-271-0095-8
- SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky*. 6. vyd. Praha: SPN, 1986. ISBN 14-072-86
- ŠEBOVÁ, B. Co by měl asistent vědět o romských žácích. In: NĚMEC, Z. *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Nová škola, o.p.s., 2014. ISBN 978-80-903631-9-9
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9
- VOTAVA, J. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0708-5
- kol. *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*. Geneva: World Health Organization, 1980. (4. dotisk 1993) ISBN 92-4-154126-1

2. Odborné články a studie

- DUDOVÁ, I. MOHAPLOVÁ, M. Poruchy autistického spektra – 1. díl. In: *Psychiatr. praxi*. 2017, 18, 2. s. 75-77. ISSN 1213–0508 – Dostupné z: https://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-201702-0006_Poruchy_autistickeho_spektra_8211_1_dil.php
- GARLAND-THOMSON, R. Integrating Disability, Transforming Feminist Theory. In: *NWSA Journal*. 2002, 14, 3, s. 1-32. ISSN nemá. – Dostupné z: https://www.english.upenn.edu/sites/www.english.upenn.edu/files/Garland-Thomson_Rosemarie_Disability-Feminist-Theory.pdf
- HUNT, P. Settling Accounts with the Parasite People. In: *UPIAS*. 1981, 1, s. 37–50. ISSN nemá – Dostupné z: <https://tonybaldwinson.files.wordpress.com/2018/04/settling-accounts-with-the-parasite-people-a-critique-of-a-life-apart-by-ej-miller-and-gv-gwynne-by-paul-hunt-1981.pdf>
- KANTOR, J. Modely interakce mezi učitelem a žákem s kombinovaným postižením. In: *Speciální pedagogika*. 2016, 26, 2. s. 105-121. ISSN 1211-2720

KOWALSKA, B., KRÓL, A., MIGALSKA, A., WARAT, M. Studia nad niepełnosprawnością a wyobraźnia socjologiczna. In: *Studia socjologiczne*. 2014, 13, 2. ISSN 0039-3371

OJRZYŃSKA, K. Niepełnosprawny Hamlet. Kilka słów o rewolucji, która już się zaczęła. In: *Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej*. 2019, 24. Dostępne z: <https://www.pismowidok.org/pl/archiwum/2019/24-de-formacje/niepelnosprawny-hamlet>

SCHALK, S. Critical Disability Studies as Methodology. In: *Lateral*. 2017, 6, 1. Dostępne z: <https://pdfs.semanticscholar.org/2d17/b48a12960023b74ee3cdf8588dd2da319637.pdf>

ŚWIERKOSZ, M. Niepełnosprawność poza zmysłami. In: *Didaskalia*. 2021, 162. Dostępne z: <https://didaskalia.pl/pl/numer/didaskalia-162>

VINCI. Největší předsudek je ten, že lidi s mentálním postižením jsou velké děti. *SPOLEČNĚ*. 2018, 2, s. 37-38. ISSN nemá. Dostupné z: <https://www.smp.cz/casopis-spolecne>

VONDRÁČEK, J. Ingmar z Královské Hutě. In: *Svět a divadlo*. Divadelní ústav. 2001, 12, 6. s. 124-127. ISSN 0862-7258

ZDRODOWSKA, M. Między aktywizmem a akademią. Studia nad niepełnosprawnością. In: *Teksty drugie*. 2016, 5, s. 384-403. ISSN nemá. Dostępne z: http://rcin.org.pl/Content/62963/WA248_82836_P-I-2524_zdrowowska-miedzy_o.pdf

3. Internetové zdroje

11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-11) - ÚZIS ČR. Úvod - ÚZIS ČR [online]. Copyright © [cit. 10.04.2022]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11>

Autism and catastrophising. National Autistic Society [online]. Copyright © [cit. 22.06.2022]. Dostupné z: <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/professional-practice/autism-catastrophising>

AutismPort. AutismPort [online]. Copyright © [cit. 16.04.2022]. Dostupné z: <https://autismport.cz/testy/m-chat-r-tm/>

Autismus | Dětský klíč Šumperk, o.p.s.. Poskytování sociálních služeb osobám s kombinovaným postižením | Dětský klíč Šumperk, o.p.s. [online]. Copyright © Copyright [cit. 15.04.2022]. Dostupné z: <http://www.detskyklic.cz/o-nas/autismus>

Constitution of the World Health Organization. WHO | World Health Organization [online]. Copyright © [cit. 07.04.2022]. Dostupné z: <https://www.who.int/about/governance/constitution>

"Debil" Malina Prześluga - dyskusja w Laboratorium Dramatu - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 20.07.2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=URn_pv4wpPA

ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics online]. Copyright © [cit. 12.04.2022]. Dostępne z:

<https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fpid%2fentity%2f605267007>

From Richard III to Captain Ahab: what literature reveals about how we treat disabilities | Disability | The Guardian. [online]. Copyright © [cit. 18.04.2022]. Dostępne z: <https://www.theguardian.com/books/2018/jan/12/disability-literature-point-of-view>

Gdyńska Nagroda Dramaturgiczna [online]. Copyright ©k [cit. 21.07.2022]. Dostępne z: <http://www.gnd.art.pl/wp-content/uploads/2020/03/DEBIL-Malina-Przesluga.pdf>

I'm not your inspiration, thank you very much | Stella Young - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 19.04.2022]. Dostępne z: <https://www.youtube.com/watch?v=8K9Gg164Bsw>

Is it ever OK for non-disabled actors to play disabled roles? | Disability | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 20.12.2021]. Dostępne z: <https://www.theguardian.com/society/shortcuts/2019/jan/09/is-it-ever-ok-for-non-disabled-actors-to-play-disabled-roles>

Malina Prześluga, Debil, Gdyńska Nagroda Dramaturgiczna, Teatr Animacji, dramat współczesny, pisarki polskie. Miesięcznik „Teatr” – najstarsze polskie pismo teatralne poświęcone teatrowi współczesnemu. [online]. Copyright ©2012 [cit. 21.07.2022]. Dostępne z: <https://teatr-pismo.pl/8035-zamurowany/>

Mentally disabled actors are victims of modern 'blacking-up', says campaigner | Disability | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 20.12.2021]. Dostępne z: <https://www.theguardian.com/society/2009/nov/15/disabled-actors-television-campaign>

Prof. Bralczyk tłumaczy, jak mówić, żeby nie wykluczać. *Gazeta Wyborcza* [online]. Copyright © [cit. 07.04.2022]. Dostępne z: <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35635,26411694,prof-bralczyk-tlumaczy-jak-mowic-zeby-nie-wykluczac.html>

PiS znów zapomniał o osobach z niepełnosprawnościami - Polityka.pl. Polityka.pl - serwis internetowy tygodnika Polityka [online]. Copyright © POLITYKA Sp. z o.o. S.K.A. [cit. 20.07.2022]. Dostępne z: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1783758,1,pis-znow-zapomnial-o-osobach-z-niepelnosprawnosciami.read>

Prześluga, Malina | Agencja Dramatu i Teatru "ADiT". Agencja Dramatu i Teatru "ADiT" [online]. Copyright © 2022, [cit. 15.05.2022]. Dostępne z: <https://www.adit.art.pl/autorzy/przesluga-malina>

Sexualita u lidí s poruchou autistického spektra - Alfabet. Alfabet - Informační portál pro pečující [online]. Copyright © 2010 [cit. 15.04.2022]. Dostępne z: <https://www.alfabet.cz/vyvojova-vada-u-ditete/sexualita-u-lidi-s-poruchou-autistickeho-spektra/>

Przytulilibyś go? | e-teatr.pl. Teatr w Polsce - polski wortal teatralny [online]. Copyright © 2022 e [cit. 20.07.2022]. Dostępne z: <https://e-teatr.pl/przytulilibys-go-6272>

Recenzja "Debil", Teatr im. Juliusza Słowackiego. Teatr - Recenzje, Repertuary - Portal Teatralny.pl [online]. Copyright © [cit. 20.05.2022]. Dostępne z: <https://teatralny.pl/recenzje/wzieci-glodem,3402.html>

Recenzja "Noc Helvera", Teatr im. Stefana Jaracza w Łodzi. Teatr - Recenzje, Repertuary - Portal Teatralny.pl [online]. Copyright © [cit. 21.07.2022]. Dostępne z: <https://teatralny.pl/recenzje/uwaga-plytko,2674.html>

We wouldn't accept actors blacking up, so why applaud 'cripping up'? | Frances Ryan | The Guardian. [online]. Copyright © 2021 Guardian News [cit. 20.12.2021]. Dostępne z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/jan/13/eddie-redmayne-golden-globe-stephen-hawking-disabled-actors-characters>

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1: DEBIL

PŘÍLOHA Č. 1: DEBIL

Za pomoc s překladem ještě jednou děkuji Adrianně Arlukowicz, za opravy a připomínky děkuji Mgr. Michale Benešové, Ph.D.

KAPITOLA 1, ve které Medvídek Pú a Kamarádi dumají o Všech, a pak spolu tráví ještě Lžici Polévky.

MEDVÍEK PÚ

Kamarádi, a vy věříte, že jsou všichni dobší? Nebo spíš věříte, že jsou všichni dobší a zlí?

SOVA

To samozřejmě záleží na tom, co si představuješ pod pojmem všichni.

MEDVÍDEK PÚ

Pod pojmem.... si představuji... že...

SOVA

Že....

MEDVÍDEK PÚ

Co?

SOVA

Všichni, takže kdo?

MEDVÍDEK PÚ

Sovo, já jsem se ztratil.

PRASÁTKO

Já, já si myslím, že jsou všichni dobší. Protože není dobré být zlý. Chtělo bych, aby to tak bylo. Méně bych se bálo a tak vůbec, však víte. Souhlasíš se mnou, Pú?

MEDVÍDEK PÚ

Ano, protože jsi můj kamarád.

PRASÁTKO

A ty Oslíku, co soudíš?

IJÁČEK

To není důležité.

MEDVÍDEK PÚ

Ale přeci je, drahý Oslíku.

IJÁČEK

Soudím, že lidé jsou od přírody zlí.

PRASÁTKO

Ach!

MEDVÍDEK PÚ

Sovo, a jsou lidé to samé jako všichni?

SOVA

Nu to se má tak, můj Pú, dle mých znalostí ano.

PRASÁTKO

A v tom případě my? My jsme kdo?

MEDVÍDEK PÚ

My jsme ti dobší.

PRASÁTKO

Ach.

MEDVÍDEK PÚ

Už musím jít.

IJÁČEK

To se ti jenom zdá. Bohužel.

PRASÁTKO

Pú, buďme spolu ještě chvíli. Třeba tak dlouho, jak se jí talíř polévky.

MEDVÍDEK PÚ

To je příliš.

PRASÁTKO

No tak lžíce.

MEDVÍDEK PÚ

To je příliš málo. Ale dobře.

KAPITOLA 2, ve které Medvídek Pú, tedy vlastně Míša, jede tramvají slavit Svátek.

MÍŠA

Dobrý den, jmenuji se Míša a je mi let čtyřicet. Právě jsem se vrátil ze Stokorcového lesa. Občas tam chodím, když se mi zrovna nechce být tady, je tam opravdu hezky, protože tam jsou moji kamarádi. Ale musím se sem vracet, protože tady jsou můj táta a moje máma.

Jsem z hnusné rodiny. Můj táta má už mnoho, mnoho let tady na tváři takový černý nežit, oči podlité krví, nos takový opuchlý s dírkami a černými tečkami. A tak vůbec moje máma má jemnoučké vlasy jako pavučina, že jí až prosvítá hlava skrze vlasy a má je stažené gumičkou od zeleniny. Nehty, ty vůbec máme hrbolaté, takové trochu dlouhé, já a táta zažloutlé, máma takové šedohnědé. Máma a táta kvůli mně tak vypadají, a já trochu kvůli nim a trochu kvůli sobě. Nosím svetřík bez rukávů, nevelký, natažený přes šedou košili a kalhoty khaki s kapsami a semišové střevíce ze sekáče, určitě po nějakém starém pánovi, který v nich chodil jenom do kostela, no protože nejsou moc pohodlné. Mám účes sedmiletého dítěte a na týle plešku.

Jsme hnusná rodina a já jsem k tomu všemu takový jako, jako postižený, nebo jak se tomu říká, spíš v hlavě, ačkoliv křivě chodím, takže je možný, že i v těle, je to možný, ale ne, spíše asi v hlavě. Teď křičím:

„Máma připravuje večeři! Máma připravuje večeři! Máma připravuje večeři!“

na což mi táta odpovídá „ano“, přestože máma je tady vedle. Teď jedeme tramvají.

Jednou jsem slyšel, jak jedna mladá paní řekla takové mladé paní, že jsme hnusná rodina a začnul jsem nás pozorovat v odraze, protože to se stalo také v tramvaji. A ta paní měla pravdu. Ne, jako opravdu. Je to tak. Nebudu to tajit, ne? Je to tak, říkám.

Asi jedeme do... Ne. Ne do ordinace. Tak nevím. Kam my můžeme jen jet tou tramvají? Možná do kostela? Ale proč bychom my měli jet do kostela tramvají, když je kostel vedle obchodu. No mám pravdu? Je možné však, že tou tramvají jedeme někam jinam. Možná my jedeme tou tramvají do kina, no to ne, dělám si srandu. Jak do kina. No, nevím. No protože kam my můžeme tou tramvají jet? Zeptal bych se asi táty.

„Táta, de tou tou tou tramvají?“

Aha, no. Nepamatoval jsem si to. Táta mi řekl, že jedeme za tetou Stáňou. Protože ona má přece dnes svátek! My jedeme k ní na oslavu! A my jedeme k ní na oslavu! A já mám pro tetu Stáňu dárek. No mám, no opravdu, v těch kapsách v kalhotách, co mám. Víte, co jsem jí koupil? No, tak jsem jí koupil hořkou čokoládu ze Žabky. Osm... Osm... osmdesát pět procent. V Žabce takovou měli a já jsem jí koupil, bude k svátku, pomyslel jsem si a řekl té paní:

„Čokoládu.“

A položil jsem ji. A ona na mě, kolik mám zaplatit, no tak já jsem vytáhl svou peněženku a dal jsem jí peníze v té Žabce. A říkám jí:

„Na shledanou.“

No páč mně je už let čtyřicet.

Máma mi říká, že to neumím, a já umím! Máma tohle říká tátovi:

„Já ho samotnýho nepustim.“

No a táta odpovídá tohle, jo?

„Dospělej chlap to je.“

„Tak dospělej, jo? Na hřišti by chtěl sedět až do noci.“

„Protože tam může bejt bez nás, to nechápeš, Halino?“

Moje máma Halina se jmenuje, no opravdu.

Teta Stáňa je skutečně hezká, i přestože je stará, ale maluje se. Maluje si tak hezky oči modře a černě obočí. Můj táta a moje máma ji milují a já také, hodně moc. Ona mi hledá ženu, páč mně už je přece let čtyřicet! Ukazuje mi fotografie v novinách anebo prstem v televizi, když je tam nějaká mladá paní a ptá se mě, jestli chci takovou manželku a já se směju. Moje máma říká, že pro takovou ženskou jsem příliš dobrý. Protože já jsem dobrý. Když jednou teta Stáňa se mnou šla... nepamatuju si kam, tak mi takový kluk řekl debile a teta Stáňa mu řekla, že má, že má, no, sprosté slovo mu řekla! A pak mi povídá, Míšo, ty to neposlouchej, ty jsi dobrý člověk a ne žádný debil. Á, máma říká, že přijíždíme. Teď vystupujeme z tramvaje.

Máma si zapaluje cigaretu. A vy víte, že moje máma kouří?! No jako opravdu. Ted' křičím:

„Máma připravuje večeři! Máma připravuje večeři!“

A táta mi pokaždé odpovídá „ano“.

Jdeme k tetě Stáně.

Ona bydlí v třetím patře. Musíme jít po schodech. Ale to nevadí.

Ale to není příběh jenom o tom svátku. Nebojte se, to nebude o tom svátku.

Já jsem prostě musel něčím začít, abych sem přijel tou tramvají, protože tady to za chvíli opravdu začne. Jako že já tady na tom svátku přijdu na nápad. Ale zatím ho nikomu neřeknu, ani náhodou.

A tím nápadem potom začne opravdu všechno. Uvidíte.

Á, tady je teta Stáňa.

„Já mám čokoládu! Já mám čokoládu! Já mám čokoládu!“

Vzala teta Stáňa čokoládu.

Vcházíme do pokoje a tam už je prostřeno, kolik květin na stole! Kolik dobrého jídla a koláč a čaj! A o jídle jsem vám už říkal? Já mám nejraději polévku. Všechny, ale nejvíc vývar. A rajskou, ale s rýží, ne těstovinami, ale s těstovinami mám rád také. A hráškovou a okurkovou a a zelňačku a fazolovou a květákovou a bramboračku a zeleninovou a vývar mám nejraději. Ale u tety Stáni není polévka.

„Máma připravuje večeři! Máma připravuje večeři!“

Táta říká, že ano.

Bigos¹⁷³ jíme.

Bigos

bigos jíme.

Ale já nechci bigos.

No nesmějte se, fakt.

Táta říká, že mám jíst.

Ale já nemám rád bigos.

Nebudu jíst.

Vřískám, protože co jako.

KAPITOLA 3, ve které Pú sní celý Talíř Polévky a bude jen krůček od Něčeho Opravdu Důležitého.

SOVA

Je to pravda, co jsem slyšela, že jsi vřískal, Pú?

PRASÁTKO

Sovo, dobře víš, že Pú ten bigos nechtěl, není to pravda, Pú?

MEDVÍDEK PÚ

Je to pravda, Prasátko, nechtěl jsem ho.

---

¹⁷³ Tradiční polské jídlo z masa, zelí a cibule.

KRÁLÍČEK

Na oslavě mého svátku všichni příbuzní a známí dostávají talíř polévky.

IJÁČEK

To je taková škoda, že já nemám svátek... Někdo mi ho musel sebrat, když jsem byl zadumaný.

PRASÁTKO

Ale jdi, Oslíku, máš za to hezké naronaroznarozeniny a já jsem pro tebe dokonce mělo dárek...

MEDVÍDEK PÚ

Červený balónek, ale propíchl ho.

KRÁLÍČEK

Ach!

PRASÁTKO

Pú, to byla moje věta. Zcela samo jsem ji začalo a chtělo jsem ji zcela samo dokončit.

MEDVÍDEK PÚ

Ano, ale nezapomínej, Prasátko, v čím příběhu jsi.

KRÁLÍČEK

Dej si trochu polévky, Pú.

MEDVÍDEK PÚ

Jsmo všichni jen krůček od chvíle, kdy to všechno doopravdy začne!

IJÁČEK

Mě spíš zajímá, jak to všechno skončí.

MEDVÍDEK PÚ

To záleží.

SOVA

Na čem, Pú?

MEDVÍDEK PÚ

Jestli budeme víc dobší, nebo víc zlí.

PRASÁTKO

Tak trošinku se bojím. Malinko. Takhle, odtud potud.

IJÁČEK

Tobě, Prasátko, nic nehrozí.

KAPITOLA 4, ve které to Všechno doopravdy začíná.

MÍŠA

Když už vřískám, tak vřískám. Ne jenom trochu, ale opravdu. Odtud potud. To se mi otevírá v hlavě, něco se mi otevírá a vylítne z celé hlavy ten vřískot. Ale on je strašný. No opravdu.

Nechtěli byste. To je takové asi nejhorší, co dělám.

A já to vůbec nechci, no ale ten bigos. Protože já jsem teprve až tehdy zjistil, že máma nepřipravuje večeři, nepřipravuje večeři, na večeři polévku, že mám jenom ten bigos jíst a basta. Ale to vůbec není proto, abyste se mnou soucítili nebo tak něco, jo? Jen tak pro sichr, no. Nejde vůbec o to. Já nejsem tak blbý, bych uvěřil, že se mnou začnete soucítit, nebo tak něco. Ani náhodou. Bez šance.

Ale tak dobře, přestávám vřískat, protože jsem unavený. No a máma říká, že nejsem dobrý a že Stáně je to líto. A teta říká, že ne, ale kdeže, že vůbec ne. Pohoda jahoda. Legrační: pohoda jahoda. Pohoda jahoda! Pohoda jahoda! A bere mi ten bigos a dává mi chleba. Chleba se hodí k polévce, takže ho teda jím, protože jsem přestal vřískat. Teta říká, že už dobrý. A kouří cigarety s mámou. Táta spíná televizi, protože u tety je jeho oblíbený pořad Kiepstí¹⁷⁴, protože u nás není. Jo, a já sedím s chlebem a tak si dumám. Co já chci. Občas mám takové myšlenky, které jsou trochu větší než já. Vychází z té pryskyřice. Nedokážu je kvůli tomu vidět od začátku do konce, protože jsou příliš velké, a všechno není vidět. Pak jsem unavený. Ale já mám rád velké myšlenky. Protože jsou zajímavé. A připadá mi, že takhle velké myšlenky mají ti lidé z televize a z novin a z tramvaje a z ulice, že je pořád mají, no takže když je mám já, tak jsem stejný jako oni. A můžu dělat zajímavé věci. Jenomže ta myšlenka, která teď přišla, je zlá. Dokonce začíná sprostým slovem, které slýchávám často na ulici.

Já ho teď řeknu.

Protože chci, abyste viděli tuhle myšlenku stejně jako já, dobře?

Jenom, no, bude to sprosté slovo, takže si musíte zacpat uši.

„Kurva drát.“

Tak to začíná.

A pak dále je, že:

„Proč si sám neumím udělat polévku, když mi je let čtyřicet.“

A z toho mám ty myšlenky, že až se vrátíme domů, tak si udělám polévku sám a basta.

Pohoda jahoda! Udělám si polévku sám a budu ji jíst, rajskou s tou, s rýží!

„Míša připravuje polévku, Míša připravuje polévku!“

Chci už domů, ale táta je zakoukaný do televize a máma a teta Stáňa si povídají o mně.

„Beáta ze sociálky.“

„Která to je?“

„No taková ta tlusčí.“

„Aaa, aha. Tak co řekla?“

„Že v kulturáku maj kurs lepení z hlíny.“

„Z hlíny, no tak to je super-skvělý!“

„Ale on tam sám nechce chodit.“

„No tak já můžu občas jít.“

„Ty, no, tak asi jo.“

---

¹⁷⁴ *Świat według Kiepskich* je populární polský sitcom, který byl vysílán v letech 1999–2021. Děj se točí kolem nezdarů a příhod polské rodiny, ve které najdeme zobrazené stereotypy jako je alkoholismus, sobectví či lenost.

„Trochu by sis doma pouklízela.“
„Stáňo, a co bude, až už to nebudeme zvládat?“
„Nech toho.“
„Kam půjde?“
„Už se tím netrap.“

„Máma, de domů.“
Máma říká, že ne, ještě ne.
„Domů de táta.“
Nechce táta domů.
Nechtější jít domů, no, takže musíme být tady u tety Stáni. A kvůli tomu taková myšlenka se mi dál myslí.

„A já bych šel, sám bych šel.“

Bych šel po schodech sám. Bych koupil jízdenku a bych jel tramvají a bych vystoupil a bych šel kousek kolem té zdi s nápisem a bych doma byl. Říkám tátovi, že já jdu a jdu si about boty a táta říká, kam jdeš.

„Domů.“
Máma říká, jako sám? A tetě, koukej na něj, bude se sám vracet. A smějí se. Táta mě za rameno vede do pokoje a usadí mě na židli, říká, pij čaj, Míšo, to umíš.

Sedím na té židli. Ale čaj nepiju. Moje myšlenka se myslí víc a silněji, je už větší než ten pokoj a celá se klepe. A zase je nejdřív:

„Kurva drát.“

Zacpali jste si uši?
A dál spoustu

„Nechci.“

Jedno po druhém.
Trochu ještě nevím, o co mi jde.
Ale za chvíli budu hrozný.

Tolik schází, no.
Jenom vám řeknu, že takhle to zatím ještě nikdy nebylo.
Teď se děje nemožné.
To je možné jenom v umění.
Něco končí.
Pa, pa.

„Pa-pa-pa, pa-pa-pa, právě to je svět Kiepských, pa-pa-pa, pa-pa-pa, život Kiepských, svět Kiepských.“

Vstávám a zpívám s Kiepskými.
Táta se směje.
Máma a teta Stáňa se smějí a také zpívají, zpíváme dohromady.
A v tu chvíli já běžím ke dveřím a odcházím.
Schody.

Schody...
Jdu po schodem sám
sám
sám
sám

„Jdu!“

a vycházím z domu ven a jdu ulicí rychle sám, no opravdu.
Poprvé.

„Kde je?!“
„Sešel po schodech?!“
„V klidu, najde se.“
„Jdi tam, a my tam.“
„Jéžišimárijá, ještě to...“
„Sám nikam nepůjde“

Schovávám se za popelnici.
Ale smát se mi chce normálně!
Běžím a nastupuji do tramvaje.

„Jedu domů.“

Lidé se dívají.

„Jedu domů, jedu domů.“

„Míša připravuje polévku!“

Na co koukáš?

„Míša připravuje polévku, Míša připravuje polévku!“

Jeden starý pán se mi směje. A já jemu.

„Míša připravuje polévku!“

Nikdo mi neodpovídá „ano“, jenom se dívají z okna, z okna jen tak. Anebo na boty. Špinavé mají boty, s blátem, zato já mám čisté střevíce. Podupávám nohama, aby je viděli. No, neřádají se. No dobře, tak tedy nepodupávám, ani náhodou, basta. Také se dívám z okna a nedělám skoro žádné obličejy. Je mi let čtyřicet. Oni je vůbec nedělají, no vůbec. Jedeme a já se usmívám na jednu mladou paní, ale ona se už dívá dozadu. Má hezké lokny.

Tramvaj nejede domů. Jenom nějaké paneláky tady jsou – a ne zeď. Nevím, kde jsem. Tramvaj přestává jet a pan řidič jde ke mně. Říká, konec trasy, vystupovat. No já nic neříkám, protože nevím co. A kam jste chtěl jet, říká on.

„Domů.“

Takže kam, říká on, nějakou adresu máte?

„Domů.“

Seš tu sám? říká on.

„Míša připravuje polévku.“

On mluví sprostě a někam volá. Počkej tady.

Čekám, no co bych měl dělat, ne? Ale když se vrací, tak říká, že za chvíli pro mě přijede sociálka, no tak něco takovýho, to já nechci. Vstávám a on říká, ať sedím. Co mi tady bude jako říkat, když já chci jít. Zase vstávám a on mi pokládá ruku na rameno a říká ty seď, sám jít nemůžeš.

Křičím „ne!“ Protože já můžu sám. Proč bych nemohl sám?

„Ne!“

On mě chce posadit na židli a sahá mi na ramena, nešahej na mě, no.

„Ne!“

No tak tedy.

A já se na něj vrhnu a ho bum, já vím, že on to myslí dobře, ale já takový dobro nechci, ani náhodou, bez šance.

A já ho bum, bum, bum, až jsem celý červený a vystupuju z tramvaje.

Co tu tady ty paneláky? Nevím. Ale proč mám jít domů, když já nechci domů.

Bolí mě ruce, tady, prsty.

Musím mluvit s Kryštůfkem Robinem.

KAPITOLA 5, ve které se Pú a Kryštůfek Robin rozhodnout změnit Svět.

MEDVÍDEK PÚ

Dobrý den, Kryštůfku Robine.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Cos to, Pú, vyvedl?

MEDVÍDEK PÚ

Já jen chtěl uvařit chutnou polévku. Ale připadá mi, že teď to už vůbec není tak důležité. Protože víš co, Kryštůfku Robine?

KRYŠTŮFEK ROBIN

Co, Pú?

MEDVÍDEK PÚ

Celá ta obrovská chuť na polévku zmizela. Teď mám novou obrovskou chuť. Konkrétně na to, aby se všechno změnilo. Protože mi přijde, že bych se neměl vracet do toho, co bylo.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Ale jdi Pú, nic se nezmění.

MEDVÍDEK PÚ

I přesto bych to chtěl zkusit.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Ach, hloupoučkový medvěde...

MEDVÍDEK PÚ

Vytvořím úplně nový svět, ve kterém budou všichni dobší.

KRYŠTŮFEK ROBIN

To zní opravdu báječně, Pú.

MEDVÍDEK PÚ

Řekl bych, že je to výtečný nápad. Jenomže já, Kryštůfku Robine, nevím, co to znamená.

KRYŠTŮFEK ROBIN

To nevádí. Nejdříve se musíme dozvědět, čím bys chtěl začít.

KAPITOLA 6, ve které Míša poznává Matese Ondřeje a spolu se stávají Prezidentem a Premiérem.

MÍŠA

A já začnul tím, že jsem se stal prezidentem. Viděl jsem ho kdysi v televizi říkat takové důležité věci. Všichni milují prezidenta a ho poslouchají.

Našel jsem ho a jsem se ho zeptal, jestli můžu místo něj být prezidentem.

Určitě si říkáte, jak jsem ho vůbec našel. Pomohl mi s tím Mates Ondřej. Poznal jsem Matese Ondřeje, když jsem stál na ulici a on přijel na vozíku a říká – tys přišel na tu prohlídku? A já mu říkám:

„Jo.“

A on Mates Ondřej říká, že máme pospíchat na autobus a ptá se mě, tak jdeš? A já mu říkám:

„Jo.“

A jdeme. Já jsem se potom dozvěděl, protože mi to řekl, že on se jmenuje Mates Ondřej. A tak vůbec, vy opravdu nevíte, kam ten autobus jel? Já nemůžu, nevědí! Jel přeci do paláce! To víte, toho opravdového, prezident v něm bydlí a žena prezidenta a dítě prezidenta. Mates Ondřej se jel podívat na ten palác na výlet s takovými lidmi, co nemají nohy. No dobře, mají, ale nehýbají nimi. Normálně jich hodně jelo na vozíku a dvě paní s nimi a já, no a ta paní se mě zeptala, a kdo jsem já, tak říkám, Míša, a ona, aha.

A tak jsme na prohlídce, já spolu s Matesem Ondřejem, protože on je fakt super. A vůbec, on se mnou bude pracovat, ale o tom až později, teď ani náhodou. A jsme v pokoji prezidenta. Paní říká, tady pracuje pan prezident, a říká, jak se on jmenuje, ale to jsem zapomněl. A já se ptám, de je. Paní říká, že odešel. A víte vy vůbec co? Když on odešel, tak jsem v tom pokoji zůstal a sedl jsem si do jeho křesla a Mates Ondřej se mnou. Paní a lidé bez nohou odjeli a teď my čekáme.

Čekáme.

Já si kreslím, protože jsou tady takové papíry. Mates Ondřej čte nějaké noviny bez obrázků. On se vůbec na nic neptá, jen se mnou čeká. On je fakt super. Tak já mu to v tom případě řeknu.

„Budu, budu prezident.“

A on se usmívá a říká, že je to super. A říká, tak já budu premiér, a já říkám v pohodě a smějeme se.

Á, dívejte, přichází prezident.

„Kdo jste?“

A my se smějeme.

A on, prosím odejděte, opusťte tyto prostory, toto je má kancelář, vy zde nesmíte být. A bere telefon a říká:

„Pane Kristiáne, prosím přijďte, máme zde nepovolané osoby.“

No tak to jsem se nakrkl! Jak já se nakrkl! Bez šance!

„Míša chce být prezident! Míša chce být prezident!“

A on jen tak, ha ha ha, směje se!

No tak to jsem se nakrkl! Jak já se nakrkl! A do něj bum! A on říká, za co, a já říkám, že za všechny ty roky a celý můj život, že jsem všem u prdele, ale ne, ale jděte, to jsem vůbec neřekl. A do něj bum.

Přibíhá pan Kristián a Mates Ondřej do něj bum! Mates Ondřej je super. No a spolu takhle bum, bum, bum, bum, bum, bum, až se přestávají hýbat.

Já jsem se začal trochu bát. Ale Mates Ondřej říká, abych se tím vůbec netrápil, protože to byla nehoda. A říká mi, nebreč. Někam je vynesl, protože já jsem musel dokončit svůj obrázek. Nakreslil jsem sebe a Matese Ondřeje, jak máváme rukama a jsme prezident a premiér. Koukejte.

Tak fajn, nebudu vám už vyprávět víc, ale prostě jsem se takhle stal polským prezidentem a všichni mě teď mají poslouchat, no ne? A Mates Ondřej je premiérem, jeho také mají všichni poslouchat.

Já vůbec vím, co si vy myslíte, jo?

Jak to je vůbec možné, jo?
A jak z malého kaštanu vyrůstá veliký dub, tak co? To je přece možné, ne?
No právě!
A tak vůbec, vy ničemu nerozumíte.
Já vám vyprávím, všechno říkám, a vy mi vůbec nerozumíte!
Dívej, Mates, jak sedí.
Oni ničemu nerozumí, Mates.
Víš?
Myslí si, že jim pohádku vyprávíme.
Víš?
Vidíš?!
Vidíš?!
Vidíš?!
Vidíš?!

KAPITOLA 7, ve které spolu Pú a Kryštůfek Robin jedí Polévku.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Uklidni se. Prosím. Děsíš Prasátko. Uklidni se, Pú.

MEDVÍDEK PÚ

Oni mě nechtějí poslouchat!

KRYŠTŮFEK ROBIN

Nekřič, Pú. Jez polévku.

MEDVÍDEK PÚ

Fazolová...

KRYŠTŮFEK ROBIN

Dobrou chuť.

MEDVÍDEK PÚ

...Protože tady nejde o moc, Kryštůfku Robine.

KRYŠTŮFEK ROBIN

A o co?

MEDVÍDEK PÚ

O pochopení. O bytí... no víš. Spolu.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Jako ty a já.

MEDVÍDEK PÚ

Oni mě drží za sklem.

KRYŠTŮFEK ROBIN

A tobě, hloupoučká medvěde, se zachtělo to sklo rozbít?

MEDVÍDEK PÚ

Nevím. Možná.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Chceš ho rozbít hlavou?

MEDVÍDEK PÚ

Hlavu mám příliš lehkou. To musí být něco těžšího. To byla opravdu dobrá polévka, Kryštůfku Robine.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Chceš přidat?

MEDVÍDEK PÚ

Ano, prosím.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Už nezbylo. Můžeš sníst jen jeden talíř polévky denně. A jéje, Pú, neumyl sis pracky. Od čeho máš tak špinavé pracky? Jsi celý od krve. Pú? Pú...

KAPITOLA 8, ve které Prezident Míša pronáší dva Proslovy.

MÍŠA

Proslov první.

Ničemu nerozumíte.

Ale porozumíte.

Máte mě poslouchat.

Ted' jsem já polským prezidentem.

Ted' říkám všechno já.

A tak má být všechno, jak to říkám.

Konec.

Nejdřív jsem poslal pro mého tátu a mou mámu.

A ptám se jich:

A co vy byste chtěli dělat? Protože můžete všechno dělat.

A oni, že nevědí.

A já, jak nevíte.

A oni, no nevíme.

A já, ale všechno dělat můžete, protože já jsem polským prezidentem.

A oni, že nic.

A já, jak nic?

No a tak moje máma brečí a já říkám, nebreč. A taky brečím.

Brečíme.

Miluji tě, říkám jí.

A ptám se, tak co chceš dělat, všechno můžeš.
A ona, že spát a já, jak spát? No jak jako spát?
A ona na to, že se tedy může podívat na filmy.

„Máma chce filmy! Máma chce filmy! Máma chce filmy!“

Á, už, dívejte, můžete koukat. Táta s ní.

Máma se na ty filmy kouká s otevřenou pusou. Ona je nikdy vůbec neviděla, tak teď může všechny. Táta s ní.

A pak je napsáno „konec“ a moje máma a můj táta chtějí spát. Pšššt! Pšššt! Nikdo je nesmí budít! Oni chtějí spát!

Á! Ne! Ne! Ne! Ne! Ne!
Zapomněl jsem na tetu Stáňu!
Matesi Ondřeji, jdi pro tetu Stáňu!

Á, ahoj, teto Stáňo, a co ty chceš dělat?

Fajn, můžeš. Teta Stáňa chce mít třikrát větší invalidní důchod. Prosím pěkně, tady to máš. A vůbec všichni s invalidním důchodem mají teď tři. A všichni s dávkami mají teď pět, osm tisíců. Nebo pět, deset tisíců.

Co? Mates Ondřej mi říká, že nemá tolik penězů.

Ale já chci!
Já chci!
Má být hodně penězů pro nás.

A ty, Matesi Ondřeji, máš nárok, co, ty si myslíš, že nárok nemáš? Ty nárok máš, ty nemáš nohy! Musíš mít jiný vozík, aby se ti mozoly na prstech nedělaly z toho točení, takový, který sám jede, takový já ti koupím, Matesi Ondřeji. Všechno koupím všem, já jsem polským prezidentem a moje rodina už není hnusná.

Proslov druhý.

Moje rodina není hnusná.
Od teď mají všichni vypadat jako moje rodina.
Mít nežit na tváři.
Hrbit se a mít jemné vlasy.
Mít účes sedmiletého dítěte a na týle plešku.
A tohle je hezké.
Všichni mají být takoví jako my a nesmí se na sebe navzájem dívat zle v tramvaji, všichni mají být jenom dobší.

Konec.

KAPITOLA 9, ve které je nám Míša pořád blíž, anebo naopak.

MÍŠA

No.

Tak teď takhle.

Tak teď já stojím na tom balkóně v tom paláci a koukám.

Stojím a koukám.

A ten balkón je vysoko a je z něj vidět všechno.

Je vidět, že každý

absolutně každý

z vás

je Míša.

Míša se rukou opírá o hůl a v klidu si čte noviny.

Míša se nenávidně kouká na řidiče auta, který nezastavil na přechodu.

Míša se dává dohromady po zradě manželky.

Míša pije vodku v zapadlé uličce lemované křovím.

A vidím matku

matku Míši, která tahá vozíček po schodech drogérie.

A vidím otce

otce Míši, který něco nechce, ale ví, že musí.

A Míša, znovu šestnáctiletý, na někoho čeká, přestože neumí čekat.

A jednadvacetiletý v krátké minisukni a podpatcích kouří.

Jeden Míša spí,

jeden smaží ryby,

jeden právě v této chvíli vraždí psa.

Á, ještě tenhle.

Ten smrdí pivem. Zpocený a smutný.

Oni všichni

Ony všechny

To jsem já.

A ten smích na náměstí je můj.

Ta studená, levná vodka má.

Ty vlasy zpevněné večerní dobou.

Ten strach z budoucnosti.

To nutkání vyjádřit sama sebe básní.

Vzpoura a to, co vzpouru nahradí.

Vůně povlečení před spánkem.

Vůně povlečení po sexu.

Dodržování zákonů.

Porušování zákonů.

Všechny pracovní neděle ¹⁷⁵, toulavé pondělky, středy bez charakteru, pátky, pátečky a pátečičky.

A všechny plány na večer, na víkend, na prázdniny.

A všechna zlomená srdce, sežrané čokoládičky, zaslzené obrazovky telefonů.

A všechny instagramy, instastorička, instakariéry plné vašich, ale už mých podobizen.

---

¹⁷⁵ Pracovní neděle, polsky *niedziela handlowa*, je neděle, kdy jsou otevřeny obchody. Každý rok je těchto nedělí 7, během ostatních nedělí zůstávají obchody zavřené.

Vaše prominuté a odpuštěné hříchy.
Vaše pocity bezpečí a výčitky svědomí.
A každé slovo zapsané kdekoli hezkým rukopisem
To vše je moje,
protože jsem jenom já a já a já
a tací jako já.
A já jsem dobrý.

Takhle to je s tím vaším soucitem, já jsem vždycky dobrý.

Budu mluvit jenom já.
Sebral jsem vám hlas. Vám všem, tobě Mates taky.
Protože já vím všechno.

Nestyďte se. Neřeknu nic, co by pro vás mohlo být jakkoli hodnotné.
Protože já jsem, dámy a pánové, debil.
A debilové, i když třeba mluví hlasem mnohých, mluví nepravdu.
Nestyďte se.
Jsem vymyšlený debil.
Debil vytvořený jen tak pro teď.
Svět potřebuje debily.
A i když za chvíli rozkážu zabít všechny
když to za chvíli udělám
Nic se nestane.

PRASÁTKO

Pú, raději si tu odpočněme.

MÍŠA

Ne.

KAPITOLA 10, ve které Míša sestavuje Jednotku Věrných Vojáků a Radu Hluchoněmých, aby všude zavládlo Dobro, a potom usíná.

Sestavuji oddíl, oddíl věrných vojáků. Oni dělají všechno. Když jim říkám to, tak dělají to, když jim říkám ne, tak oni ne. Jejich vozíky vybavuji různými ostře zakončenými artefakty a na místo jejich šéfa dosazuji Matese Ondřeje, protože on je fakt super.
Můj oddíl teď stojí a nic nedělá.
Čeká, až někdo přestane být dobrý.
Ať někdo přestane být dobrý.
Bez šance.

Mám také radu hluchoněmých. Ptám se jich na všechno, když něco nevím, tak se jich ptám. Kdybyste něco nevěděli, tak oni vám to řeknou, rada hluchoněmých. Ostatně vám to ukážu, proč by ne.

Drahá rado hluchoněmých.

A co děláme, když někdo nemocný přijde a bude kašlat a nezakryje si rukou pusou, takže nám všem vejdou do pusy mikroby a budeme také nemocní?

Aha, tak dobře.

A co děláme, když má přijít Mikuláš, a my mu neřekneme básničku ani nezapíváme písničku?

Aha, tak dobře.

A co děláme, když nám někdo řekne sprosté slovo?

Aha, tak dobře.

A co děláme, když nám někdo řekne sprosté slovo hned po tom, co se narodíme a bude předstírat, že vůbec neexistujeme a nepotřebujeme rehabilitaci, ani vůbec nic, dokonce ani sýr na chleba?

Aha, tak dobře.

A co děláme, když nás svědík zádá a nedosáhneme na ně?

Aha, tak dobře.

Tak tedy vidíte, ne? Nejmodřejší lidé v mé zemi.

Ale co to nevidím?

Někdo přestává být dobrý?

Támhle má někdo nějaké problémy, tak to ani náhodou, dejte ho sem.

Ty.

O co ti jde.

Mluv, rozumíš, mluv.

On říká, že je nevidomý.

To je dobře, ne? Takže jsi dobrý.

Nevidomý od narození.

To jsi extra dobrý, není v tobě kousek zla, všichni tě litují a nedovedou si to vůbec představit.

A on nadává.

No nemůžeš nadávat, jsi takový chudáček!

Ale jdi, neříkej „jděte do prdele“.

Zacpávám si uši.

Vojáci ke mně!

Pane generále, pozor, pohov, prdni, odpočiň si!

A on vůbec není chudák!

A on říká „seru na vás“!

A on má napsáno, že chce žít důstojně!

Počkej.

Počkej, pane generále, no tak.

Dej mi to.

„Chci žít důstojně.“

Pfff, tak on nakonec je dobrý.

Tak já už tomu vůbec nerozumím...

Nesmí se nadávat!

Počkej, pane generále, nedělej nic.

Prasátko!

PRASÁTKO

Tady jsem... Schovalo jsem se.

MÍŠA

Já vůbec ničemu nerozumím.

PRASÁTKO

Jsi hloupoučký medvěd.

MÍŠA

To není pravda!

PRASÁTKO

Pú, vrať se se mnou do Stokorcového lesa.

MÍŠA

Mluvíme spolu tady.

PRASÁTKO

Vedle pánů vojáků?

MÍŠA

Ano, vedle pánů vojáků.

PRASÁTKO

Oni nejsou dobší. Vraťme se do Lesa. My jsme ti dobší.

MÍŠA

Kurva.

PRASÁTKO

Pú!!!

MÍŠA

Odved'te ho.

PRASÁTKO

Ach! Ne! Pusťte mě! Ajéje! Au, to bolí! Medvídku! Medvídku!!!

MÍŠA

A co já s tebou udělám, nevidomý od narození? Chceš žít důstojně. Ale okolí odpuzuješ. Nevzbuzuješ ani za mák lítosti. Jsi nejenom ošklivý, ale starý, opilý a nesympatický. Máš dluhy. Nezastiňuješ si bělmo brýlemi. Nesedíš na chodníku s holí a obráceným kloboukem, ale manifestuješ. Křičíš. Nadáváš. Vymykáš se normě. Vyvoláváš nechuť.

Co já s tebou udělám...

Co říkáš?

Ještě jednou...

A kdo to je mi-mi-ministr?
Aha, no tak tedy dobře, pohoda jahoda.
Tak tedy budeš, nevidomý, ministrem infrastruktury, hospodářství, sportu, zdraví, rodiny,
práce, školství, spravedlnosti, kultury a vnitra. Chceš? Musíš. Jak se jmenuješ? Jirka Klečal.
Dobře, Jirko Klečale, tak mi řekni, co s nimi mám vlastně udělat.
Vymysli mi nějaký zákon, aby bylo všude dobře.
Opravdu? Jsi si jistý?
A to nebolí?
No tak dobře!
Odstraňujeme
všechno
co je překážkou
čemu nerozumíme
co nemůže být součástí
naší reality.

No tak dál!
Ještě!
Ještě!
Ještě!

Á, koukej, koukej, Jirko Klečale! Dívej!
Vidíš to?
A oni nám píšou!
Házejí letadla z papíru!
Letí, letí, letadlo, jen aby nám nespadlo!
Chyť ho!
Tady, čti, Jirko Klečale.
Aha, no tak Matesi Ondřeji.
„Učíme se žít spolu.“
A tady?
„Nejsi sám.“
A tenhle má co?
„Postižení? Normálka.“
A tady „Můžeš být na naší straně.“ Á, opravdu? Jsou tací, kteří chtějí? No páni.
„Počítá se hlava.“ Tak děkuji.
„Postižený. Jiný, ale stejný.“ Aha, oukej. To heslo určitě pomohlo mnoha lidem.
Jirko Klečale, přečti tenhle. Proč nechceš? No čti!
Dobře, já to přečtu.
„#takovýjakojá“
Takový jako já.

Vy tomu všemu opravdu věříte?

Lidi, nepište takové lži. To už raději namalujte okna a dveře a pilota a polské vlajky na ta
letadla!
Proč lžete?
Vy si opravdu myslíte, že jste tací jako já?
No jako doopravdy?

Ale jděte, popřemýšlejte o tom, dám vám chvílku.

Nejste jako já. Jste jiní. Víte o tom.

Tak jo, jednotko vojáků, tak, já už vím, zabijte je!
No ty, kteří říkají, že jsou jako já!
No takhle! No takhle, tak!
Střílejte je do hlavy!
Bum, bum, bum, bum!
Tak.

No a teď nakonec tohoto hezkého dne rozkazují, aby všechny trpaslice, které se schovávají v bytech a nikdy nechodí ven, vyšly ven a zatančily hezké tance.
Věděl jsi, Matesi Ondřeji, věděl jsi, Jirko Klečale, že jich je tolik?

Tančete!

Zabít všechny, kteří se na nás dívali a říkali si, jaké mají štěstí!

Zabít ty, kteří nám dávají pětset zlotých na důstojný život!

Přesně tak! Skvělý!

Zabít každého, kdo nám chtěl pomoci posláním esemesky!

Zabít architektky, kteří projektovali podchody, nádraží a veřejná místa!

Bum! Bum!

Zabít všechny, kteří si mysleli, že mě prokoukli!

Zabít herce, kteří hráli blázny nebo mrzáky, kteří nás šmírujou, aby vypadali věrohodně,
Leonardo DiCaprio! Dustin Hoffman! John Malkovich! Bartosz Żukowski! Al Pacino! Dawid
Ogrodnik! *A příjmení herce hraječího Mišu.*

Pa-pa-pa, pa-pa-pa!

Zabít všechny, kteří o nás píšou, scénáře, knihy, hry, reportáže, reklamy, písně, protože jim přijde, že dělají něco pro nás!

Zabít všechny, protože jsem nasraný!
Zabít všechny, protože tady můžu!

Bum! Bum! Bum!

Zabít všechny!

Přesně tak! Přesně tak! Skvělý!

Tak fajn, konec, jdu spát.

KAPITOLA 11, ve které se překvapivě pro Všechny ujímá slova Klokanice.

MÁMA MÍŠI (KLOKANICE)

Já se moc omlouvám. Já vím, že to je jeho příběh. On nám všem sebral hlas, ale já musím. Omlouvám se, ale musím.

Konečně jsem se vyspala. Jsem máma Míši, Klokanice. Nosím ho v kapse od jeho narození, a tak ho asi znám nejlépe. Prosím vás, nesuďte ho za to, co udělal. On prostě nikdy dřív neměl příležitost být zlý. On se doteď chtěl jenom tulit a pořád dostával od světa po hlavě. Objali byste ho? Jo? Už víc než třicet let stojíme na tom stejném místě. Proto takhle vypadáme, protože jsme uvízli v prostoru bez pohybu. Nejdřív bylo hodně blízkých. Přátelé manžela z učňáku. Kamarádky z práce. Sousedi. Míša dostával plyšové medvídky, já maso pod pultem. Postupně se okolo nás vytvořilo víc místa. Až nakonec prázdno. Ale to po několika hezkých letech. Nejdřív to... a nakonec... ach jo.

„To je všechno jedno.“

Nevěděla jsem, že se mi narodí postižené dítě. V práci říkali, že z něj bude fotbalista, protože uměl tak silně kopat v břiše, až jsem se musela nad strojem hrbít. Když se narodil, tak jsem mu pořád dokola počítala všechny prsty, jestli má po deseti na ruku i na nohu, no a vždycky měl. Tak jsem si myslela – je zdravý. Hodně spal. Sousedky si pochvalovaly, že není slyšet. Faktem je, že se naučil sedět a chodit pozdě, ale myslela jsem, že je prostě takový klidný po nás, já a manžel máme také takovou náuru, všechno ve vlastním tempu. Jaký jen byl hezký! Do dvou let měl všechny zuby, na každého se usmíval, nebylo možné si ho nevšimnout. A ty kudrnaté vlasy, říkali mu kvůli nim malý Einstein... Rád mi pomáhal v kuchyni, prstíkem maloval v rozsypané mouce. Zpíval si písničky z rádia. Bože, jaké to bylo úžasné dítě! Když můj manžel neměl noční a seděl s námi, rád říkával, že si nás vymyslel, tak moc jsme spolu šťastní. Na prázdniny jsme jezdili stanovat do Łagova, Míša běhal s holým zadkem po lese. Já vlastně taky... Všechno šlo hezky vpřed, dokud Míšánkovi nebylo pět let. Tehdy se to zastavilo. Nezmoždil nám už ani o jeden den. Snažili jsem se ho potom ještě posílat do školy, ale po třech měsících jsem to vzdala. Učitelky nevěděly, jak s ním zacházet, děti se ho bály. Protože měl ještě ty epileptické záchvaty. Kamarádky mě přesvědčovaly, že doma toho s ním udělám víc, víc se naučí se mnou. No a sedíme doma už třicet pět let, učíme se, A, B, C, D, E, F, G, tři krát tři je devět, hlavní město Polska je Varšava.

„To je všechno jedno.“

Nosím ho v té kapse všude s sebou. Kdyby šel sám – hned by se ztratil... Koneckonců, no, teď se ztratil.

Ano, udělal něco hloupého.

Ale co jste očekávali? On je přece hloupý.

Je to tak dobrý člověk.

On by se chtěl jen tulit. Někdy si představuju, že má přítelkyni nebo manželku. Že ho nemusím nosit v kapse, ale že je s někým jiným, kdo ho miluje, usíná vedle něj. Hladí ho. Víte, mého syna od té doby, co mu bylo pár let, nepohládil nikdo kromě mě, mého manžela a mé sestry. Nikdo ho neobjal. Vozíme ho na kroužky, ale on se tam bojí zůstat sám. Občas mi chce sedět na klíně. A smrtelně se bojí schodů. Kdysi viděl, jak manžel zakopl a spadl ze tří nebo čtyř schodů, vyvrkl si kotník a asi zanádal, no a Míša z toho chytnul hysterák. Nevím, proč zrovna tohle tak prožíval. Míša nechodí po schodech sám. Vůbec, nikdy. Musíme ho podepírat, zavěsí se a zavře oči. Schovávám ho do kapsy a nějak to jde. Proto mám taková záda. Proto tak stojím. Ne proto, že jsem chudá stará nebo hloupá. Jistě, mohla bych o sebe víc pečovat. Mohla bych jednou nebo dvakrát neuvařit oběd a jít ke kadeřníkovi. Nebo si namalovat rty, nebo, nevím, nalakovat si nehty.

Já jsem to tak dělala, víte, dámy a pánové? Dlouhé roky jsem seděla doma s Míšou, vycházela jsem z domu s Míšou, pořád jsem nosila Míšu v kapse a měla jsem načesané vlasy, namalované nehty i rty. A víte co? Lidé se na mě divně dívali. Matka nemocného dítěte – a jako nějaká Alexis. Tak jsem si řekla – k čemu já tohle potřebuju? To se maluju kvůli prodavačce v obchodě, sestřičce na klinice, sociální pracovníci nebo kvůli komu? Já přece nikam nechodím. Protože jak bych bez Míši mohla. Jeho nemůžu nechat samotného.

Mysleli jste, že je mi kvůli tomu smutno? Že mě všechno tak nějak minulo?

Ále. Mně je smutno, protože Míšu minul život. Já rok co rok prvního září zatahuju záclony ve všech oknech, abych neviděla ty děcka v bílých límečcích s aktovkami, každý rok starší, každý rok z toho důvodu méně šťastných. Bože, jak já bych chtěla moct někdy Míšu přistihnout na cigaretě ve sklepe... Anebo jak mi bere stovku z peněženky... Jednou dostal valentýnku, samou radostí jsem vyla. Potom se ukázalo, že si děcka z baráku udělaly hloupý vtíp, ale on to nemusel vědět.

„To je všechno jedno.“

Říkala jsem, že jako nemluvně Míša hodně spal? Víte, dámy a pánové, on spal do zásoby. Protože od jeho pěti let jsem neproskala ani jednu noc celou. Budí se noc co noc s histerií každé dvě, tři hodiny, musím ho schovávat v kapse. Ne, omlouvám se. Jednou jsem se vypsala. V nemocnici, když jsem měla kýlu. Ale to jenom dvě noci, protože pak jsem zjistila, že do nemocnice už nikdy nemůžu, že Míša to beze mě nevydrží. No a další dvě noci v nemocnici jsem už probděla, myslela jsem na to, jestli ho manžel a Stáňa dobře uloží ke spánku, nebo jestli steskem brečí.

„To je všechno jedno.“

Prosím Vás, dámy a pánové. Já bych to tady neměla všechno vyprávět. Žádná chvilka napětí, ale jenom sentimentalismus. Myslím, že je to trochu nudné, že Vy přeci takové příběhy znáte, čtete. Ale mně jde o mého syna, toho konkrétního, tady. Už ho malinkato znáte. Už vás všechny usmrtil. Nesud'te ho, dámy a pánové, tak jednoduše. Dámy a pánové, odpus'tte mu.

„On je dobrý.“

On jednou dostal šanci všechno změnit, jednou mohl všechno napravit. A on to udělal svým způsobem. Já si také myslela, že to bude jinak. Ale on čekal tak dlouho. On tak dlouho vězel v prostoru bez pohybu. A asi se prostě jen začal nudit.

„To je všechno jedno.“

Já se omlouvám, ale opravdu jsem musela. Tolik let jsem nic neříkala. Jenom on, on všechno místo mě.

KAPITOLA 12, ve které Medvídek Pú vypráví o tom, že nic neví a tady se rozloučíme.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Pú, vzbud' se.

MEDVÍDEK PÚ

Já nespím, Kryštůfku Robine.

KRYŠTŮFEK ROBIN

To všechno, co jsi udělal, Pú. Stokorcový les hoří.

MEDVÍDEK PÚ

Byl jsem velmi unavený.

KRYŠTŮFEK ROBIN

A vůbec, poslední dobou používáš takové složité výrazy. Hodně jsem jich nepochopil.

MEDVÍDEK PÚ

To je můj příběh, drahý Kryštůfku Robine.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Zajisté, samozřejmě...

Co jsi udělal s Prasátkem?

MEDVÍDEK PÚ

Nevím.

KRYŠTŮFEK ROBIN

Nepřijde ti, že to zašlo příliš daleko?

MEDVÍDEK PÚ

Nevím.

To je ten moment v životě, Kryštůfku Robine, a ten moment v umění, kdy nevím.

Jsem unavený.

Už nechci být vtipem, Kryštůfku Robine, chci být brán vážně.

Chci přestat být takový vymyšlený.

Chci něco znamenat.

Je to vůbec možné?

Jak to mám udělat, Kryštůfku Robine?

Co ještě můžu udělat, Kryštůfku Robine?

Má to smysl, Kryštůfku Robine?

Mám já smysl, Kryštůfku Robine?

Pověz?

KRYŠTŮFEK ROBIN

Nevím, Pú. Pro mě jsi milovaný plyšový medvídek.

Pojď mě obejmout.
No tak. Pojď mě obejmout.
Hloupoučkový medvěde.
No vidíš.
Už je všechno v pořádku.
Máma připravuje večeři. Dáš si se mnou?

MEDVÍDEK PÚ
Dám.

KRYŠTŮFEK ROBIN
A co bude potom?

MEDVÍDEK PÚ
Kdy?

KRYŠTŮFEK ROBIN
Druhý den ráno?

MEDVÍDEK PÚ
Nevím.

KRYŠTŮFEK ROBIN
Mohl by sis vzpomenout a říct to někdy mně a Púovi?
– Kdybyste si to moc přáli.

KRYŠTŮFEK ROBIN
Pú by moc chtěl.

– Kryštůfek Robin si zhluboka povzdechl, sebral Medvěda za nohu a táhl chudáčka Púa za sebou ke dveřím. U dveří se obrátil a řekl:

KRYŠTŮFEK ROBIN
Jsem zvědavý, co se zítra asi stane zajímavého.

– ... a za chvíli jsem slyšel Medvídka Pú – bum, bum, bum, jak jde za ním po schodech.

Hra obsahuje parafráze a přímé citace z knihy A. A. Milne Medvídek Pú v překladu Hany Skoumalové.